

مرکز تحقیقات اسلامی

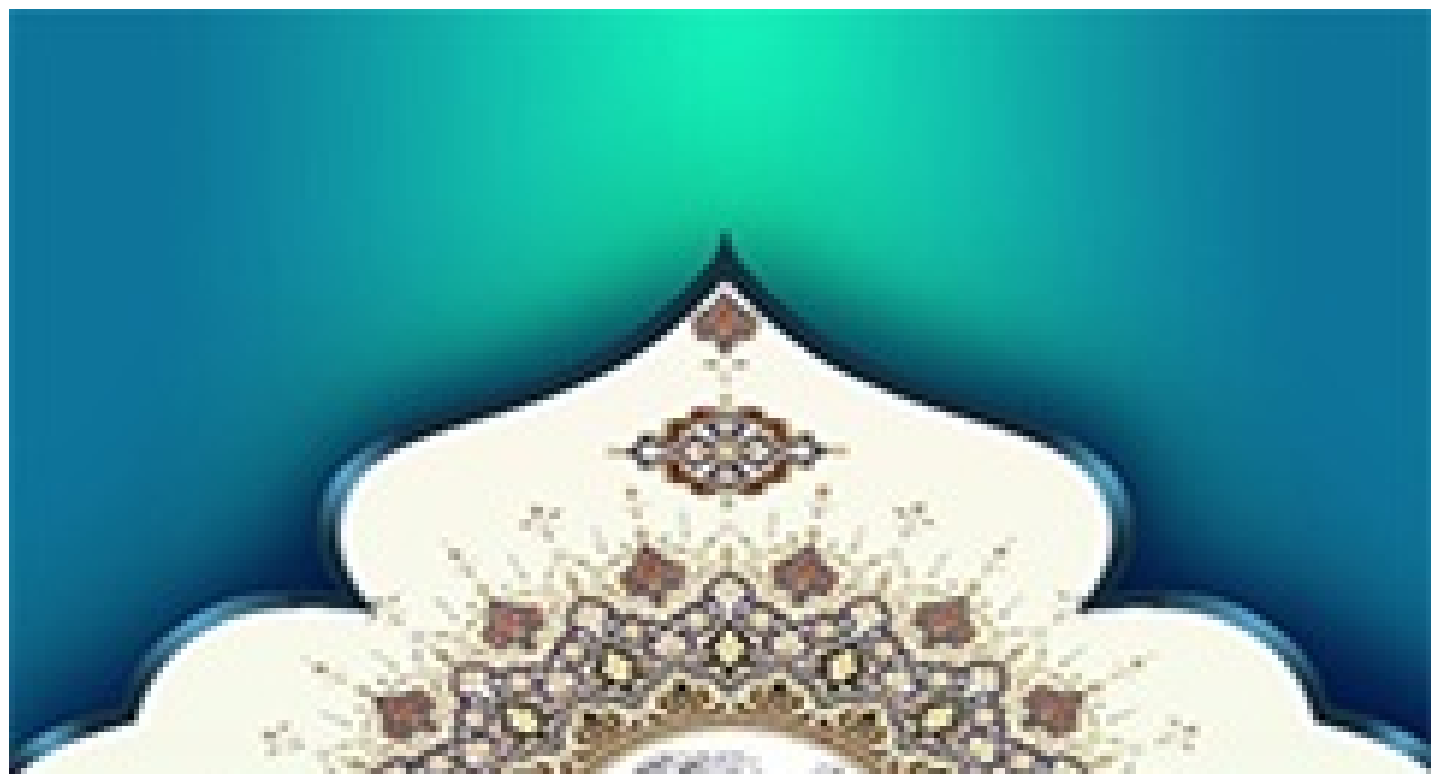
اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

شکر و بین المللی قرآن و علوم انسانی

قرآن و حدیث

قرآن و مستشرقان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

همایش های محورهای نورآوری در علوم قرآنی

نویسنده:

محمد علی رضایی اصفهانی

ناشر چاپی:

جامعه المصطفی (صلی الله علیه وآله) العالمیه

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

فهرست

فهرست	۵
همایش های محورهای نوآوری در علوم قرآنی	۷
مشخصات کتاب	۷
امام شناسی از منظر ثامن الائمه علی بن موسی الرضا (علیه السلام)	۸
درآمد:	۸
یادآوری ها:	۱۰
اول: ضرورت و لزوم پیشوای معصوم برای مردم:	۱۰
دوم: جایگاه امامت در جهان شناسی و انسان شناسی اسلام:	۱۸
سوم: شیوه شناخت و تعیین امام معصوم:	۳۶
چهارم: ویژگی های پیشوای امت:	۴۰
پنجم: امامت خاصه	۴۶
جمع بندی و نتیجه:	۵۴
منابع	۵۵
مجموعه مقالات همایش اندیشه های قرآنی امام خمینی جلد اول	۶۲
میزگرد علمی همایش اندیشه های قرآنی امام خمینی رحمه الله	۶۲
روش تفسیری حضرت امام رحمه الله چیست ؟	۶۳
نوآوری ها در علوم قرآن و تفسیر	۶۵
فهرست	۶۶
مقدمه	۶۹
محورهای نوآوری در عرصه پژوهش	۶۹
۱. نظریه پردازی در علوم قرآنی	۶۹
اشاره	۶۹
۱.۱ نظریه «بطن»	۷۰
۲.۱ نظریه «نسخ تمهیدی»	۷۲

۷۳	۲. تحقیق در شیوه های نوین تفسیری
۷۳	اشاره
۷۳	۲.۱ کاربرد تکنیک های نوین فهم متن
۷۴	۲.۲ توجه به مباحث میان رشته ای
۷۴	۳. توجه به نظریه پردازی های قرآن
۷۵	۴. نگارش تفسیرهای ترتیبی و موضوعی
۷۶	۵. شیوه های نوین مطالعات قرآنی
۷۶	۶. شبهات قرآنی
۷۶	۷. مطالعات قرآنی مستشرقین
۷۷	۸. نگارش دایره المعارف تخصصی قرآن
۷۷	۹. ترجمه های قرآن با رویکردهای جدید
۷۷	محورهای نوآوری در عرصه آموزش
۷۷	اشاره
۷۸	۱. ایجاد حوزه های جدید مطالعاتی
۷۸	۲. ایجاد رشته هایی نو در زمینه مطالعات میان رشته ای
۷۸	۳. تاسیس مراکز و دانشگاه های بین المللی قرآنی
۷۹	محورهای نوآوری در عرصه تبلیغ و ترویج
۷۹	اشاره
۷۹	۱. تدوین مجلات و برنامه های علمی و تخصصی در حوزه مطالعات قرآنی
۷۹	۲. روش های نوین تبلیغ
۸۰	۳. نمایشگاه های تخصصی در حوزه ترویج
۸۰	دو الزام در باب نوآوری
۸۰	۱. نگاه استراتژیک به مسائل (آینده نگری)
۸۱	۲. تولید علم در مباحث قرآنی
۸۳	درباره مرکز

سرشناسه: کنگره بین المللی قرآن و علوم انسانی (نخستین : ۱۳۹۶)

(International Congress on the Quran and Humanities (۱۷th : ۲۰۱۷)

عنوان و نام پدیدآور: همایش های محورهای نور آوری در علوم قرآنی / محمدعلی رضایی اصفهانی.

مشخصات نشر: قم : مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی (ص) ، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ۵ ج. (در یک مجلد) ؛ ۵/۱۴ × ۵/۲۱ س م.

فروست: سلسله منشورات کنگره بین المللی قرآن و علوم انسانی ؛ ۲۰ ؛ ۲۱ ؛ ۲۲ ؛ ۲۳ ؛ ۲۴ ؛ ۲۵ ؛ ۲۶.

شابک: دوره ۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۲۶۱-۰ ؛ ج. ۱. ۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۲۶۲-۷ ؛ ج. ۲. ۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۲۶۳-۴ ؛ ج. ۳. ۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۲۶۴-۱ ؛ ج. ۴. ۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۲۶۵-۸ ؛ ج. ۵. ۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۲۶۶-۵ ؛ ج. ۶. ۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۲۶۷-۲ ؛ ج. ۷. ۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۲۶۸-۹

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

مندرجات: ج. ۱. مباحث نظری قرآن و علوم. ج. ۲. روش شناسی تفسیر های علمی. ج. ۳. تربیت و روان شناسی. ج. ۴. حقوق و مدیریت. ج. ۵. قرآن و الگوی پیشرفت. ج. ۶. اعجاز علمی با رویکرد علوم انسانی. ج. ۷. مطالعات میان رشته ای قرآن و علوم و مستشرقان.

موضوع: قرآن و علوم انسانی -- کنگره ها

موضوع: *Qur'an and humanities-- Congresses

موضوع: قرآن و علوم -- کنگره ها

موضوع: Qur'an and science -- Congresses

شناسه افزوده: رضایی اصفهانی، محمدعلی، ۱۳۴۱ -

شناسه افزوده: جامعه المصطفی (ص) العالمیه. مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی (ص)

شناسه افزوده: Almustafa International University Almustafa International Translation and

Publication center

رده بندی کنگره: ۳/۵۶/PB/ک ۸۶ ۱۳۹۶ پ

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۱۵

ص: ۱

امام شناسی از منظر ثامن الائمه علی بن موسی الرضا (علیه السلام)

درآمد:

امام، نور جهان افروز و آب حیاتی است که حیات سیاسی و اجتماعی انسان ها را بارور می کند و دنیا و آخرت بشر را نورانی می سازد، و او را به مسیر سعادت رهنمون می شود.

شناخت امام یکی از مهمترین وظایف مسلمانان است. که فرمود: «هر کس بمیرد و امام زمان خویش را نشناسد به مرگ جاهلیت از دنیا رفته است.»^(۱)

اما شناخت صفات امامت و مصادیق آن از مشکل ترین مسائل است، و بهترین راه در این زمینه استفاده از دلایل عقلی و نقلی است، که یکی از مهمترین منابع آن احادیث اهل بیت (علیه السلام) است.

در این میان سخنان امام رضا(علیه السلام) از ارزش ویژه ای برخوردار است چرا که ایشان در عصری زندگی می کرد که بدون تقیه می توانستند مطالب و دلایل امامت را بیان کنند. و نشست های علمی ایشان با دانشمندان ادیان و مذاهب مختلف، زمینه بیان این مطالب را بیشتر فراهم کرد.

نوشتاری که در پیش رو دارید مجموعه ای از احادیث نقل شده از آن حضرت است که به شیوه ای نوین دسته بندی شده و با توضیح مختصری ارائه می گردد.

در این احادیث دلایل عقلی و نقلی در موارد زیر به چشم می خورد:

اول: ضرورت و لزوم پیشوای معصوم برای مردم.

دوم: جایگاه امامت در جهان شناسی و انسان شناسی اسلام

سوم: تعیین شیوه شناخت و تعیین امام معصوم.

چهارم: ویژگی های پیشوای امت.

پنجم: امامت خاصه (انحصار امامت در آل رسول و دلایل امامت علی(علیه السلام) و اشاره ای به مهدویت)

ششم: جدایی از امامت و پیامدهای آن^(۲).

ص: ۲

۱- (۱) - من مات و لم يعرف امام زمانه مات میتة الجاهلیة (کمال الدین شیخ صدوق، ج ۲، ص ۴۰۹ و الفصول المختاره،

شیخ مفید، ص ۳۲۵، الصوارم المهرقه، قاضی نور الله شوشتری، ص ۸۹، و بحار الانوار علامه مجلسی، ج ۳۲، ص ۳۳۱).

۲- (۲) - نگارش این دفتر از تاریخ ۱/۵/۸۶ در صحن جامع رضوی (علی صاحب السلام) شروع شد. امید است مورد قبول حضرت حق و عنایت آن امام همام مورد استفاده دوستداران ایشان قرار گیرد.

۱ - در تمام این نوشتار برای اختصار و رعایت حال مخاطب از تعبیر «امام رضا(علیه السلام)» استفاده می شود و القاب حضرت حذف می شود. از این رو از محضر آن حضرت پوزش می طلبیم.

۲ - احادیث این نوشتار از منابع معتبر و اصیل همچون «عیون اخبار الرضا(علیه السلام)» مرحوم شیخ صدوق (ره) نقل شده است. و در انتخاب متن احادیث تا حد امکان دقت شده است ولی بررسی سندی نشده است.

اول: ضرورت و لزوم پیشوای معصوم برای مردم:

درآمد:

عقل هر انسان حکم می کند که جامعه نمی تواند بدن نظام و نظم و رهبر باشد، چرا که جامعه بدون پیشوا، گرفتار هرج و مرج می شود و امنیت از آن رخت بر می بندد و هدایت مردم مشکل می شود و اجرای احکام الهی دشوار می گردد و در نتیجه دین مردم سست و مضمحل می شود و در چنین جامعه ای عموم مردم زیان می بینند. امام رضا(علیه السلام) نیز بر این مطلب تأکید کرده و با بیانات مختلف آن را توضیح داده است.

۱ - نقش امامت در دین:

الف: امامت اساس اسلام

[ان الامامه اس الاسلام النامی و فرعه السامی] (۱)

«در حقیقت امامت و رهبری اساس رشد دهنده اسلام و فرع عالی آن است.»

در این سخن به دو مطلب اساسی در مورد امامت اشاره شده است:

اول اینکه امامت از اصول اساسی اسلام است که ضامن بقا و رشد اسلام است.

دوم اینکه امامت یکی از نتایج عالی تعالیم اسلام است که در مقام عمل بعد از پیدایش اسلام تحقق می یابد.

ب: امامت رهبر دین

[ان الامامه زمام الدین] (۲)

«امامت پیشوایی و صاحب اختیاری دین است.»

یعنی امام رهبری امور دینی مردم را از طرف خدا بدست می گیرد و بر اساس تعالیم الهی عقاید و اخلاق مردم را جهت دهی

می کند و احکام الهی را بیان و اجرا می کند.

ج: امامت سنگر دفاع از دین:

[والامام... یذبّ عن دین الله] (۳)

ص: ۳

-
- ۱- (۱) - عیون اخبار الرضا(علیه السلام)، صدوق، ج ۱، ص ۲۱۶، تحف العقول، الحسن الحرانی، ص ۴۳۶، الکافی، الكلینی، ج ۱، ص ۱۹۸، و بحارالانوار، ج ۲۵، ص ۱۲۰.
- ۲- (۲) - عیون اخبار الرضا(علیه السلام)، همان، معانی الاخبار، ص ۹۶، کافی همان و بحارالانوار ج ۲۵، ص ۱۲۰.
- ۳- (۳) - عیون، همان، و کمال الدین، شیخ صدوق، ج ۲، ص ۶۷۷، غیبه نعمانی، ص ۲۱۸، احتجاج ابومنصور احمد طبرسی، ج ۲، ص ۴۳۴، و بحارالانوار، همان.

[والذاب عن حرم الله] (۱) [الامام... حافظ لدين الله] (۲)

در این سخنان بر سه نقش اساسی امامت تأکید شده است:

اول اینکه امام حافظ دین الهی است و با بیان، تقویت و اجرای آن، از اضمحلال دین جلوگیری می کند.

دوم اینکه در هنگام تهاجم فرهنگی به دین خدا، امامت سنگر دفاع از دین می شود. و با سلاح منطق و برهان از دین دفاع می کند. همانطور که در هنگام حمله نظامی امام فرمانده کل قوای مسلمانان در برابر دشمنان است.

سوم اینکه پیشوای مسلمانان پاسدار حدود الهی است و اجازه نمی دهد که در جامعه اسلامی حرمت احکام الهی، شکسته شود. و حرام خدا حلال شود.

د: امامت مایه نظام مندی دین است. [الامام..... نظام الدین] (۳)

یکی از نقش های امامت و رهبری آن است که به تنظیم امور دینی مردم می پردازد. یعنی نظام سازی می کند، و امور دینی مردم را سامان دهی می کند. و نظام اعتقادی، نظام اخلاقی، نظام قضایی، نظام سیاسی، نظام اقتصادی و... را بر اساس قرآن، سنت و عقل در هر عصر باز سازی و اجرا می کند، تا مردم از آنها بهرمنند شوند.

۲ - نقش امامت در عبادات:

الف: امامت مایه اتمام عبادات

[بالامام تمام الصلاه و الزكاه و الصيام و الحج و الجهاد و توفير الفیء و الصدقات....] (۴).

«بواسطه رهبری و امامت نماز، زکات، روزه، حج و جهاد کامل و تمام می شود، و غنایم و صدقات ذخیره سازی می شود.»

امام از طرفی جزئیات احکام نماز، روزه، زکات، حج و جهاد را بیان می کند و زمینه کامل شدن آنها را فراهم می کند، و از طرف دیگر عبادت بدون اعتقاد به امامت صحیح است اما مقبول نیست. یعنی امامت شرط قبولی اعمال عبادی است و بوسیله امامت اعمال عبادی کامل و تمام می شود.

رهبری جامعه نظام اقتصادی اسلام را سامان دهی و اجرا می کند و غنایم و صدقات و مالیات های اسلامی مثل خمس و زکات را جمع آوری می کند و بیت المال مسلمانان را غنی می گرداند تا جامعه اسلامی پشتوانه

ص: ۴

۱- (۱) - عیون، ص ۲۱۹، و کمال الدین، همان، معانی الاخبار، شیخ صدوق ۹۸، و کافی همان، بحار، همان، ص ۱۲۴.

۲- (۲) - عیون، ص ۲۲۰، کمال الدین، همان، معانی الاخبار، ص ۱۰۰، کافی، ج ۱، ص ۲۰۱ و احتجاج، ج ۲، ص ۴۳۶، و

بحار همان.

۳- (۳) - همان ها.

۴- (۴) - معانی الاخبار، ص ۹۶، عیون، ج ۱، ص ۲۱۶، کافی، ج ۱، ص ۱۹۸، تحف العقول، ص ۴۳۶، احتجاج، ج ۲، ص

۴۳۴، بحار، ج ۲۵، ص ۱۲۰.

اقتصادی قوی داشته باشد، و نیازمندان از آن استفاده کنند. اما بدون رهبری این امور مهم ضعیف یا تعطیل می شود.

ب: امام الگوی اعمال عبادی:

[الامام.... معدن القدس و الطهاره و النسك و الزهاده و العلم و العباده] (۱)

«امام سرچشمه قداست، پاکی، اعمال، زهد، علم و عبادت است.»

امامت سرچشمه کارهای نیک و الگوی افراد جامعه در این زمینه است. مردم از امام خود، اعمال و عبادت صحیح را می آموزند.

همانطور که امام سرچشمه و الگوی پاکی، زهد و علم است.

۳ - نقش امامت در دنیای مردم: (نقش های سیاسی، اجتماعی، قانونگذاری و...)

الف: امامت مایه نظام مندی جامعه اسلامی

[ان الامامه... و نظام المسلمین] (۲)

ب: امامت مایه اصلاح دنیای مردم

[ان الامامه... و صلاح الدنیا] (۳)

ج: امامت مایه سربلندی مسلمانان و مؤمنان

[ان الامامه.... و عزّ المؤمنین] (۴)

[الامام.... و عزّ المسلمین] (۵)

د: امامت ضامن اجرای قوانین

[بالامامه.... و امضاء الحدود و الاحکام] (۶)

[والامام.... یقیم حدود الله] (۷)

یکی از تأثیرات مهم رهبری در جامعه اسلامی آن است که امور دنیای مسلمانان را نظام مند می کند. یعنی نظام مدیریت سیاسی و اقتصادی و نظامی مردم را سامان مند می سازد. در نتیجه امور دنیوی مردم به صورت صحیح سازماندهی می گردد و اصلاح می شود. و این نظامندی نهادهای جامعه موجب قدرتمندی و عزت مومنان در درون جامعه و در سطح بین المللی می

شود. و همین سازماندهی امور مدیریتی زمینه ساز اجرای حدود و احکام الهی در سطح جامعه می شود. یعنی رهبری با استفاده از بازوهای اجرایی و مدیریتی با

ص:۵

-
- ۱- (۱) - عیون ج ۱، ص ۲۲۰، و معانی الاخبار، ص ۱۰۰، و امالی شیخ صدوق، ۶۷۷، و کافی، ج ۱، ص ۲۰۱، و بحارالانوار همان، ص ۱۲۴.
  - ۲- (۲) - عیون اخبار الرضا(علیه السلام)، صدوق، ج ۱، ص ۲۱۶، و کمال الدین، ج ۲، ص ۶۷۷، و معانی الاخبار، ص ۹۶، امالی صدوق همان، و کافی، همان، ص ۱۹۸، و بحار همان، ص ۱۲۰.
  - ۳- (۳) - عیون همان، معانی الاخبار، همان، کمال الدین، همان، و امالی، شیخ صدوق، ص ۶۷۴ کافی، همان.
  - ۴- (۴) - همان ها.
  - ۵- (۵) - عیون، همان، کافی، همان، بحارالانوار، ج ۲۵، ص ۱۲۴.
  - ۶- (۶) - همان ها.
  - ۷- (۷) - همان ها.

متجاوزان به حقوق افراد برخورد می کند و گناهکاران را تنبیه می کند و جامعه را از آلودگی ها پاک می سازد و جامعه صالح و سعادتمند می گردد.

ه :- امامت نهاد قانونگذاری

[والامام یحلل حلال الله و یحرم حرام الله] (۱)

«امام حلال الهی را جایز و حرام الهی را ممنوع می سازد.»

قانون گذاری حق خداست چون او خالق، مالک و صاحب اختیار مردم است. اما خدای متعال در برخی حوزه ها حق قانونگذاری را در برخی حوزه های اجرایی به پیامبر و امام واگذار کرده است. و از این رو دستور داده که از پیامبر(علیه السلام) و زمامداران الهی اطاعت کنید. (۲)

بنابراین امام مسلمانان حق دارد در چهار چوب قوانین کلی الهی که در قرآن بیان شده است، برخی مقررات اجرایی را تشریح کند یعنی برخی امور را حلال یا حرام اعلام نماید، همانطور که از باب احکام حکومتی می تواند قوانین خاصی وضع نماید. تا احکام کلی الهی در جامعه اجرا گردد.

و: امامت هدایتگر مردم:

[والامام... و یدعوالی سبیل ربه بالحکمه و الموعظه الحسنه والحجه البالغه] (۳)

«امام با حکمت و نصیحت نیکو و دلایل قاطع مردم را به سوی راه پروردگار فرا می خواند.»

[الامام... الداعی الی الله] (۴)

الامام... راع

داع لاینکل] (۵)

از مهمترین نقش های امام و پیشوای مسلمانان، راهنمایی مردم به سوی خداست. امام مردم را مجبور نمی سازد و به سوی نفس خویش دعوت نمی کند بلکه فقط دعوت کننده به سوی خداست یعنی نقش راهبردی و راهنمایی دارد. و در اجرای این وظیفه خود کوتاهی نمی کند بلکه با استفاده از برهان های منطقی و دلایل قاطع مردم را به سوی حق فرا می خواند و آنها را نصیحت و موعظه نیکو می کند که به کژ راه نروند و سعادت دنیا و آخرت خود را فراموش نکنند.

ز: امامت دشمن شکن:

[الامام... و غیظ المنافقین و بوار الکافرین] (۶)

یکی از نقش های اجتماعی رهبری مبارزه با دشمنان داخلی و دشمنان خارجی است. چرا که همواره جامعه اسلامی از درون و برون تهدید می شود، دشمنان داخلی همان منافقان هستند که به ظاهر مسلمانند

ص: ۶

۱- (۱) - همان.

۲- (۲) - يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ (نساء / ۵۹)

۳- (۳) - عیون، ج ۱، ص ۲۱۶، و کمال الدین، ج ۲، ص ۶۷۷، و امالی، شیخ صدوق، ص ۶۷۴، کافی، ج ۱، ص ۱۹۸، و احتجاج، ج ۲، ص ۴۳۴، و بحار، ج ۲۵، ص ۱۲۰.

۴- (۴) - عیون، ج ۱، ص ۲۱۹، و احتجاج، همان، بحار، همان، ص ۱۲۴.

۵- (۵) - عیون، ج ۱، ص ۲۲۰، و کمال الدین، همان، و امالی شیخ صدوق، ص ۶۷۷، و کافی، ج ۱، ص ۲۰۱، و احتجاج، ج ۲، ص ۴۳۶.

۶- (۶) - عیون، ج ۱، ص ۲۱۹، و کمال الدین، ج ۲، ص ۶۷۸، و غیبه النعمانی، ص ۲۱۸، کافی، همان، ص ۱۹۸.

ولی در باطن همدست کفار هستند و دشمنان خارجی همان کافران هستند. و رهبر اسلامی همچون سدی در برابر هر دو گروه ایستاده است از این رو مورد خشم منافقان قرار می گیرد و زمینه ساز نابودی کافران می شود.

ح: امام، رهبر سیاسی مردم:

[الامام... عالم بالسیاسه مفروض الطاعه قائم بامرالله ناصح لعباد الله] (۱)

«امام از سیاست آگاه است و اطاعت او واجب است و بر پا دارنده دستورات الهی و خیرخواه بندگان خدا است.»

یکی از مهمترین نقش های امامت در جامعه اسلامی و سطح بین المللی، رهبری سیاسی است امام رهبر سیاسی کلان جامعه اسلامی است. رهبر جامعه اسلامی سیاست های کلان نظام اسلامی را تعیین می کند. البته این سیاست ها در چهار چوب دستورات الهی و بر اساس خیرخواهی برای مردم استوار است. و از آنجا که اطاعت امام و رهبر اسلامی واجب است این سیاست ها در ارکان جامعه جریان می یابد و اجرا می شود.

۴ - نقش امامت در رستاخیز

امامت مایه شفاعت:

[ویشفع] (۲)

بر اساس آیات قرآن کریم، شفاعت با رخصت الهی انجام می شود. (۳) و در مورد کسانی که مورد رضایت الهی باشند. (۴)

شفاعت امام در رستاخیز تجلی هدایت او در دنیاست، و شفاعت پذیری مردم در قیامت تجلی هدایت پذیری آنها در دنیاست. یعنی کسانی که در دنیا پیرو امام باشند در دنیا به سوی سعادت رهنمون می شوند و در نتیجه در قیامت از دوزخ نجات می یابند و به سوی بهشت رهسپار می گردند. و اگر در این راه گرفتار لغزش و انحراف و خطا شده باشند با کمک امامت جبران شده و نجات می یابند.

دوم: جایگاه امامت در جهان شناسی و انسان شناسی اسلام:

۱ - امامت جانشین و امین خدا در زمین:

[ان الامامه خلافه الله عزوجل...] (۵) «در حقیقت امامت جانشینی خدای متعال (در زمین) است.»

[الامام امین الله فی ارضه] (۶) «امام امین خدا در زمین اوست.»

ص: ۷

- ١- (١) - عيون، ج ١، ص ٢٢٠، كمال الدين، همان، و معاني الاخبار، ص ١٠٠، و كافي، ج ١، ص ٢٠١.
- ٢- (٢) - عيون ج ١، ص ٢١٣، و كشف الغمه، علي بن عيسى اربلي، ج ٢، و بحار ج ٢٥، ص ١١٧.
- ٣- (٣) - من الذي يشفع عنده الا باذنه (بقره / ٢٥٥) و مشابه آن طه / ١٠٩ و سبأ / ٢٣.
- ٤- (٤) - ولا يشفعون الا لمن ارتضى (انبياء / ٢٨) و مشابه آن مريم / ٨٧.
- ٥- (٥) - عيون، ص ٢١٦، و امالي، شيخ صدوق، ص ٦٧٤، و بحار الانوار، ج ٢٥، ص ١٢٠.
- ٦- (٦) - عيون، ج ١، ص ٢١٩، و امالي شيخ صدوق، ص ٦٧٧، و احتجاج، ج ٢، ص ٤٣٤، و بحار، همان.

[وخلیفته فی بلاده] (۱) «(امامت) جانشینی او در شهرهای اوست»

در آیات قرآن آمده است که خدای متعال حضرت آدم (علیه السلام) را خلیفه و جانشین خود در زمین قرار داد (۲). البته از طرفی خدای متعالی همه جا حاضر است و در مکانی غایب نیست تا جانشین بخواهد. پس این جانشین مقامی است نه مکانی، یعنی اختیارات خاصی به آدم (علیه السلام) عطا شد، و از طرف دیگر حضرت آدم (علیه السلام) به عنوان شخص جانشین آدم نشد بلکه او نماینده بشریت بود.

و از طرف سوم روشن است که همه انسان ها شایستگی لازم را برای جانشینی خدا ندارند، پس برخی انسان های کامل شایستگی دارند که جانشین و نماینده خدا در زمین باشند، و این افراد همان امامان الهی هستند که می توانند امانت دار خوبی برای این مقام (

خلیفه الهی) باشند.

۲ - مقام امامت بالاتر از نبوت:

عن الرضا(علیه السلام):

[ان الامامه خصّ الله عزوجل بها ابراهیم الخلیل (علیه السلام) بعد النبوه و الخله مرتبه ثالثه و فضیله شرفه بها و اشاد بها ذكره فقال عزوجل: انی جاعلك للناس اماما] (۳)

«در حقیقت امامت مقامی است که خدای عزوجل به ابراهیم خلیل (علیه السلام) اختصاص داد، و این اختصاص بعد از مرحله نبوت و دوستی به ابراهیم (علیه السلام) داده شد. و فضیلتی بود که ابراهیم (علیه السلام) بدان شرافت یافت و آوزاه اش بدان بلند شد. و خدای عزوجل فرمود: «براستی که من تو را برای مردم امام قرار دادم.»

در این کلام اشاره به آیه قرآن است (۴) که در مورد حضرت بیان شده که بعد از امتحانات متعدد به ابراهیم (علیه السلام) مقام امامت عطا شد، بنابراین مقام امامت مقامی معنوی، سیاسی و اجتماعی است که از مقام نبوت بالاتر است. چون پیامبران، خبرگزاران الهی هستند اما امامان معجزیان این اخبار و هدایت گران بشر هستند. از این رو ممکن است کسی پیامبر باشد اما امام نباشد و کسی دیگری امام باشد اما پیامبر نباشد و اشخاصی مثل ابراهیم (علیه السلام) و پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) هم امام و هم پیامبر باشند.

۳ - مقام امامت / مقام پیامبران:

عن الرضا(علیه السلام):

[ان الامامه هی منزله الانبیاء] (۵) «در حقیقت امامت، جایگاه پیامبران است.»

-
- ١- (١) - عيون، ص ٢١٩، و كمال الدين، ج ٢، ص ٦٧٧، و معانى الاخبار، ص ٩٨، كافي، ج ١، ص ١٩٨، و غيبه نعماني، ص ٢١٨، و بحار ج ٢٥، ص ١٢٤.
- ٢- (٢) - اذ قال ربك للملائكة اني جاعل في الارض خليفه (بقره / ٣٠)
- ٣- (٣) - عيون اخبار الرضا(عليه السلام)، صدوق، ج ١، ص ٢١٦، و معانى الاخبار، ص ٩٦، و كمال الدين، ج ٢، ص ٦٧٥، و امالي شيخ صدوق، ص ٦٧٤، و كافي، ج ١، ص ١٩٨.
- ٤- (٤) - و اذا بتلى ابراهيم ربه بكلمات فاتمهن قال اني جاعلك للناس اماما (بقره / ١٢٤)
- ٥- (٥) - عيون، همان، معاني، همان، و امالي، شيخ صدوق، همان، كافي، همان، بحار، ج ٢٥، ص ١٢٠.

همانطور که در قرآن بیان شده است خدای متعال مقام امامت را به افرادی همچون ابراهیم (علیه السلام) داده است. (۱) بنابراین امامت مخصوص افرادی کمال یافته در حد پیامبران الهی است. البته امامت با نبوت ملازم نیست یعنی ممکن است امام، پیامبر باشد یا نباشد.

۴ - امام حجت الهی:

[و حجتہ علی عباده] (۲) «امام حجت خدا بر بندگان اوست، یعنی دستورات الهی بوسیله رهبر جامعه اسلامی به مردم ابلاغ می شود، و بعد از آن عذری برای مخالفت با دستورات الهی وجود ندارد، امام پاسخگویی مردم در امور دینی و صاحب معجزه و کرامت است. از این رو دلیل قاطع بر حقانیت دین و تمام کننده حجت الهی بر مردم است.

۵ - فرشتگان با امام سخن می گویند.

[یکون محدثا] (۳) «امام، مخاطب گفتگوی (فرشتگان الهی) است (مطالب را به او الهام می کنند).»

در آیات متعدد قرآن از سخن گفتن فرشتگان الهی با پیامبران یاد شده است و در چند مورد نیز از سخن گفتن فرشتگان با غیر پیامبران یاد شده است. همچون سخن گفتن فرشتگان با حضرت مریم؛ (۴) بنابراین سخن گفتن فرشتگان با امامان امری ممکن است. (۵) بلکه برای ابلاغ دستورات و هدایت های الهی، امری ضروری است. کسی که رهبری جامعه اسلامی را در دست دارد همواره نیازمند راهنمایی الهی است، که از طریق الهام یا فرشتگان به وی ابلاغ می شود.

حتی در برخی احادیث آمده است که فرشتگاه الهی در گوش دل هر انسان زمزمه می کنند و کارهای نیک را به او یاد آوری می نمایند. (۶)

۶ - امام از مردم به مردم سزاوارتر:

[یکون اولی الناس بالناس منهم بانفسهم] (۷)

«امام سزاوارترین مردم نسبت به مردم است بطوری که از خود مردم نسبت به آنها سزاوارتر است.»

ص: ۹

۱- (۱) - نک: بقره / ۱۲۴.

۲- (۲) - عیون اخبار الرضا (علیه السلام)، ج ۱، ص ۲۱۹ و مشابه آن، ص ۲۲۲، و احتجاج، ج ۲، ص ۴۳۴ و بحار، ج ۲۵، ص ۱۲۴.

۳- (۳) - عیون اخبار الرضا (علیه السلام)، ج ۱، ص ۲۱۲، و معانی الاخبار، ص ۱۰۲، و خصال ج ۲، ص ۵۲۷، و من لایحضره الفقیه، ج ۴، ص ۴۱۸، و احتجاج، ج ۲، ص ۴۳۶، و بحار ج ۲۵، ص ۱۱۶.

۴- (۴) - قال انما انا رسول ربک (مریم / ۳۶).

٥- (٥) - عيون، ج ١، ص ٥٦، كافي، ج ١، ص ٥٣٤، بصائر الدرجات، ص ٣١٩.

٦- (٦) - ..... اذنان اذن ينفث فيه الملك، كافي ج ٢، ص ٢٦٧، و بحار الانوار، ج ٦٠، ص ١٩٤. (تفاسير قرآن ذيل سورة ناس و فلق)

٧- (٧) - عيون اخبار الرضا (عليه السلام)، ج ١، ص ٢١٢، و من لا يحضره الفقيه، ج ٤، ص ٤١٨، كشف الغمه، ج ٢، ص ٢٩٠، و بحار ج ٢٥، ص ١١٦.

بر اساس آیات قرآن پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) از خود مؤمنان نسبت به آنان سزاوارتر است. (۱) یعنی دستورات او مقدم بر دستورات شخصی افراد مؤمن است. بر اساس روایت فوق این مقام مخصوص پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیست بلکه هر امام معصومی اینگونه است.

۷- امام معصوم از گناه و نقص:

[الامام المظهر من الذنوب المبرأ من العيوب] (۲) «امام از گناهان پاک و از عیب ها به دور است.»

[الامام.... معدن القدس و الطهاره] (۳) «امام منبع پاکی و طهارت است.»

[وهو معصوم مؤید موفق مسدد قد امن الخطایا و الزلل و العثار یخصه الله عزوجل بذلک لیكون حجتة علی عباده و شاهده علی خلقه] (۴)

«امام معصوم و مورد تأیید و موفق (به انجام وظایف الهی) استوار در انجام وظایف به تأیید الهی است که از خطا و لغزش ها مصون است، خدای متعال این ویژگی را به امام بخشید تا حجت خدا بر بندگانش و گواه بر آفریدگانش باشد.»

امامان جانشینان پیامبر (صلی الله علیه و آله) هستند، و وظایف ایشان را در تبیین دین و ابلاغ و اجرای آن به عهده دارند، و حجت الهی بر مردم بشمار می آیند، یعنی سخن و عمل آنها الگوی مسلمانان است و باید طبق دستورات آنها عمل شود.

چنین کسی که در این مقام خطیر قرار دارد، اگر گرفتار خطا و گناه شود، اعتماد مردم از او سلب می شود و نمی تواند وظایف فوق را انجام دهد.

از این رو عقل حکم می کند که باید امام معصوم باشد.

۸- دعای امام، مستجاب:

[یکون دعاؤه مستجاباً حتی انه لو دعا علی صخره لانشقت بنصفین] (۵)

«دعای امام مورد قبول خدای متعال قرار می گیرد، بطوری که اگر (بر فرض) در مورد صخره ای بخواهد (و دعا کند) به دو نیم تقسیم می شود.»

ص: ۱۰

۱- (۱) - النبی اولی بالمؤمنین من انفسهم (احزاب / ۶)

۲- (۲) - عیون اخبار الرضا (علیه السلام)، ج ۱، ص ۲۱۹، و کمال الدین، ج ۲، ص ۶۷۸، و معانی الاخبار، ص ۹۸ و امالی شیخ صدوق، ص ۶۷۷، و احتجاج، ج ۲، ص ۴۳۵، بحار ج ۲۵، ص ۱۲۴.

- ٣- (٣) - عيون، ج ١، ص ٢٢٠، وكمال الدين، همان، معانى الاخبار، ص ١٠٠، و امالى صدوق، همان، و بحار همان، احتجاج، ج ٢، ص ٤٣٦، و غيبه نعماني، ص ٢٢١.
- ٤- (٤) - عيون، همان، و كمال الدين همان، غيبه نعماني، همان، معانى الاخبار، همان، كافي، ج ١، ص ٢٠٣، و بحار الانوار، ج ٢٥، ص ١٢٧.
- ٥- (٥) - عيون اخبار الرضا(عليه السلام)، صدوق ج ١، ص ٢١٢، و معانى الاخبار، ص ١٠٢، و من لا يحضره الفقيه، ج ٤، ص ٤١٨، و احتجاج، ج ٢، ص ٤٣٦، بحار الانوار، ج ٢٥، ص ١١٦.

از این روست که ما از امامان معصوم (علیه السلام) می خواهیم که برای ما دعا کنند و واسطه شوند که خدا حاجات ما را برآورده کند، چرا که آنان مقربان درگاه الهی هستند و دعایشان مستجاب است.

۹ - علم امام و آگاهی از امور غیبی و آینده:

علم امامان معصوم (علیه السلام) از چند طریق است، نخست از طریق پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) که بسیاری از مطالب را به آنها آموخته و نسل به نسل منتقل شده است. و دوم از طریق الهامات الهی و اتصال به عالم غیب و سوم از طریق قرآن کریم و تدبر در آن.

الف: آگاهی از نام شیعیان تا روز رستاخیز

[تکون عنده صحیفه فیها اسماء شیعتهم الی یوم القیامه و صحیفه فیها اسماء اعدائهم الی یوم القیامه] (۱)

«در نزد امام نوشته ای است که در آن نام های شیعیان تا روز رستاخیز ثبت شده است. و نیز نوشته ای که نام های دشمنان آنها تا روز رستاخیز ثبت شده است.»

آگاهی امام از مسائل و حوادث و نام های شیعیان همچون آگاهی و تسلط بر اطلاعات زیادی است که در یک لوح فشرده رایانه ای جمع آوری شده و هرگاه بخواهیم بدانها دسترسی پیدا می کنیم.

البته علم و آگاهی امامان از نام شیعیان و دشمنان به معنای نفی اختیار انسان ها در انتخاب راه نیست. بلکه تغییر و بداء در این مسائل و علوم ممکن است. چون علم به این نام ها همراه علم به اختیار انسان است (۲).

ب: اعمال بندگان را می بیند.

[بینه و بین الله عمود من نور یری منه اعمال العباد و کَلِّمًا احتاج الیه لدلاله اطع علیه و بیسطه فیعلم و یقبض عنه فلا یعلم] (۳)

«بین امام و خدای متعال، ستونی از نور است که در آن کارهای بندگان را مشاهده می کند و هرگاه نیازمند اطلاعاتی باشد از آنها آگاه می شود و (اطلاعات فشرده) برای او باز و گسترده می شود و بدانها علم می یابد، و (گاهی) بسته می شود و از آنها آگاه نمی شود.» (۴)

ج: آگاهی از حوادث آینده از طریق پیامبر (صلی الله علیه و آله)

[کل ما اخبر به من الحوادث التی تحدث قبل کونها فذلک بعهد معهود الیه من رسول الله (صلی الله علیه و آله) توارثه و عن آبائه عنه و یکون ذلک مما عهد الیه جبرئیل من علام الغیوب عزوجل] (۵)

۱- (۱) - عیون اخبار الرضا(علیه السلام)، صدوق، همان، و علل الشرایع، ج ۲، ص ۳۱۴، و مناقب، ج ۱، ص ۲۵۳، و بحار، همان.

۲- (۲) - در اصطلاح علم کلام، به اینگونه تغییرات «بداء» گویند. و مقصود آن است که برخی مقدرات الهی حتمی و برخی آنها غیر حتمی است. و مقدرات غیر حتمی ممکن است تغییر کند.

۳- (۳) - عیون اخبار الرضا(علیه السلام)، ص ۲۱۳، و مشابه آن در ج ۲، ص ۲۰۰ و خصال، ج ۲، ص ۵۲۸، و کشف الغمه، ج ۲، ص ۲۹۱.

۴- (۴) - آگاهی امام(علیه السلام) از حوادث و کارهای مردم مثل آگاهی ما از اطلاعات رایانه ای است. همانطور که ما بوسیله خط تلفن و اینترنت به اطلاعات زیادی دسترسی پیدا می کنیم که هرگاه بخواهیم اطلاعات باز و گسترده در اختیار ما قرار می گیرد. در این حدیث نیز قرن ها قبل از اختراع رایانه و اینترنت مطلب بصورت کاملاً فنی و زیبا بیان شده است.

۵- (۵) - عیون اخبار الرضا(علیه السلام)، ج ۱، ص ۲۱۳ و مشابه این حدیث، ج ۲، ص ۲۰۰.

«هرچه از حوادث آینده که امام(علیه السلام) قبل از وقوع آنها خبر می دهد، از طریق مشخص از پیامبر(صلی الله علیه و آله) بدست آورده است یعنی از پدران ارث برده است و آن اخبار در اصل از جبرئیل از خدای دانای اسرار رسیده است.»

همانطور که گذشت یکی از منابع علم امامان معصوم (علیه السلام) اطلاعاتی است که از طریق پیامبر(صلی الله علیه و آله) به امیرالمؤمنین(علیه السلام) و فاطمه زهرا(علیه السلام) رسیده، سپس به فرزندان معصومش منتقل شده است.

د: امام از دل و ذهن مردم با خبر است.

[قال فما وجه اخباركم بما في قلوب الناس قال (عليه السلام): اما بلغك قول الرسول(صلی الله علیه و آله): اتقوا فراسه المومن فانه ينظر بنور الله قال: بلى؛ قال: فما من مومن الا وله فراسه ينظر بنور الله على قدر ايمانه و مبلغ استبصاره و علمه و قد جمع الله للائمة منا ما فرقه في جميع المؤمنين] (۱)

«در این حدیث حکایت شده که شخصی از امام رضا(علیه السلام) پرسید: چگونه شما از دل های مردم خبر می دهید؟

حضرت در پاسخ فرمودند: آیا سخن پیامبر(صلی الله علیه و آله) به تو نرسیده است که فرمودند: «از زیرکی و فراست مؤمن بپرهیزید و خود را حفظ کنید که مؤمن با نور الهی به امور نظر می کند.»

پرسش کننده گفت: آری (شنیده ام).

حضرت فرمود: هیچ مؤمنی نیست مگر آنکه زیرکی و فراستی دارد و به اندازه ایمانش و مقدار بینشی و دانشی که دارد با نور الهی به امور می نگرد، و خدا همه فراست هایی را که در مؤمنان پراکنده ساخته است در امامان اهل بیت(علیه السلام) جمع کرده است.»

ه - سرچشمه علم امام، الهی است:

[ان الانبياء و الائمة يوفهم الله و يوتيههم من مخزون علمه و حكمه ما لا يوتيه غيرهم فيكون علمهم فوق كل علم اهل زمانهم.... [(۲)

«در حقیقت پیامبر و امامان را خدا توفیق می دهد و از منبع علم و حکمتش به آنها چیزهایی عطا می کند که به دیگران نمی دهد، بنابراین دانش آنان بالاتر از دانش اهل زمانشان است.»

[ان العبد اذا اختاره الله عزوجل لامور عبادة.... الهمة العلم الهاماً فلم يعى بعده بجواب] (۳)

«در حقیقت هنگامی که خدای متعال بنده ای را برای رسیدگی به امور بندگانش انتخاب می کند... دانشی به او الهام می کند که بعد از آن در جواب باز نمی ماند.»

الف: امام جانشين پيامبر (صلى الله عليه و آله) و ائمه (عليه السلام):

[ان الامامه.... وارث الاوصياء... و خلفه الرسول و مقام امير المؤمنين و ميراث الحسن و الحسين (عليه السلام)] (٤)

ص: ١٢

-
- ١- (١) - عيون اخبار الرضا (عليه السلام)، صدوق، ج ٢، ص ٢٠٠.
  - ٢- (٢) - عيون اخبار الرضا (عليه السلام)، ج ١، ص ٢٢٠، و معاني الاخبار، ص ١٠٠، و كافي، ج ١، ص ٢٠١، و غيبه نعماني، ص ٢٢١، و احتجاج، ج ٢، ص ٤٣٦، و بحار ج ٢٥، ص ١٢٧.
  - ٣- (٣) - عيون اخبار الرضا (عليه السلام)، ج ١، ص ٢٢٠، و معاني الاخبار، ص ١٠٠، و كمال الدين، ج ٢، ص ٦٧٨، و امالي صدوق، ص ٦٨٠، و كافي ج ١، ص ٢٠١، بحار، ج ٢٥، ص ١٢٧.
  - ٤- (٤) - عيون اخبار الرضا (عليه السلام)، صدوق، ج ١، ص ٢١٦، و كمال الدين، ج ٢، ص ٦٧٧، و امالي صدوق، ص ٦٧٤، و كافي، ج ١، ص ١٩٨، و غيبه نعماني، ص ٢١٨، و بحار، ج ٢٥، ص ١٢٠.

«در واقع امامت وراثت اوصیاء و جانشینی پیامبر(صلی الله علیه و آله) و مقام امام علی(علیه السلام) و میراث حسن(علیه السلام) و حسین(علیه السلام) است.....»

امامان معصوم (علیه السلام) جانشینان به حق پیامبر اکرم(صلی الله علیه و آله) هستند، پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) این مطلب را در موارد متعدد مورد تأکید قرار داد، از جمله در جریان غدیر خم و نصب امام علی(علیه السلام) به امامت.

سپس این خلافت و جانشینی پیامبر(صلی الله علیه و آله) به عنوان امانتی الهی از امام علی(علیه السلام) به امام حسن(علیه السلام) رسید و آنگاه به امام حسین(علیه السلام) و فرزندان معصوم ایشان رسید و اکنون این قبای فخر به قامت حجه بن الحسن(علیه السلام) آراسته شده است.

البته وراثت در اینجا به معنای حکومت پادشاهی و ارث بردن پس از پدر نیست بلکه این وراثت بر اساس شایستگی افراد برای جانشینی پیامبر(صلی الله علیه و آله) است که خدا از آنها اطلاع دارد و امام را بر اساس آن مشخص می سازد. از این رو امامت در نسل امام حسین(علیه السلام) قرار گرفت ولی در نسل امام حسن(علیه السلام) قرار نگرفت.

ب: سلاح پیامبر(صلی الله علیه و آله) نزد امام(علیه السلام):

[ویکون عنده سلاح رسول الله (صلی الله علیه و آله) و سیفه ذوالفقار] [\(۱\)](#) «سلاحه پیامبر اکرم(صلی الله علیه و آله) و شمشیر ذوالفقار (امیرالمؤمنین (علیه السلام) در نزد امام معصوم است.»

این مطلب از طرفی می تواند اشاره بدان باشد که امام و رهبر جامعه اسلامی همچون پیامبر(صلی الله علیه و آله) و امیرالمؤمنین(علیه السلام) همیشه مسلح و آماده مبارزه با دشمنان داخلی و خارجی اسلام است. و از طرف دیگر اشاره بدان است که امامان معصوم همانطور که وارث مقام پیامبر(صلی الله علیه و آله) هستند، وارث میراث های گرانبها و یادگارهای نمادین ایشان هستند.

ج: کتاب جامعه نزد امام:

[وتكون عنده جامعه و هی صحیفه طولها سبعون ذراعاً فیها جمیع و ما یحتاج الیه ولد آدم] [\(۲\)](#)

«کتاب جامعه نزد امام معصوم(علیه السلام) است و آن نوشته ای است که طول آن هفتاد ذراع (حدود ۳۵ متر) است و در آن همه نیازمندی های فرزندان آدم وجود دارد.»

براساس روایات کتاب جامعه توسط امام علی(علیه السلام) تهیه گردید و مطالب دینی و شرعی در آن گرد آوری شد. [\(۳\)](#) البته مقصود حدیث فوق آن است که اصول و کلیات همه نیازهای شرعی انسان ها در این کتاب گردآوری شده است. [\(۴\)](#) نه اینکه همه جزئیات علوم و فنون و... در آن وجود داشته باشد.

د: کتاب جعفر نزد امام:

[يكون عنده الجفر الا-كبر و الاصغر اهاب ماعز و اهاب كبش فيهما جميع العلوم حتى ارش الخدش و حتى الجلده و نصف الجلده و ثلث الجلده] (٥).

ص: ١٣

-
- ١- (١) - عيون اخبار الرضا(عليه السلام)، ج ١، ص ٢١٢، و معانى الاخبار، ص ١٠٢، الخصال، ج ٢، ص ٥٢٧، و من لا يحضره الفقيه، ج ٤، ص ٤١٨، و بحار الانوار ج ٢٥، ص ١١٦.
  - ٢- (٢) - همان ها.
  - ٣- (٣) - بصائر الدرجات، محمد صفار، ص ١٥١، كافي ج ١، ص ٢٣٨.
  - ٤- (٤) - اين مطلب با توجه به هدف نگارش كتاب فوق و قرائن و قيد لبي حديث بدست مي آيد.
  - ٥- (٥) - عيون اخبار الرضا(عليه السلام)، صدوق، ج ١، ص ٢١٢، و معانى اخبار، ص ١٠٢، و خصال، ج ٢، ص ٥٢٧، و من لا يحضره الفقيه، ج ٤، ص ٤١٨، بحار الانوار، ج ٢٥، ص ١١٦.

«کتاب جفر بزرگ و کوچک نزد امام معصوم است، که بر پوست بز و گوسفند (نوشته شده) است. و در آن همه علوم حتی حکم خراش و ضربه تازیانه و نصف و ثلث آن بیان شده است.»

بر اساس روایات کتاب «جفر» توسط امام علی (علیه السلام) تهیه شد و احکام الهی در آن گردآوری شد. (۱) سپس هر امامی آن را به امام بعد از خود سپرده است.

ه -: مصحف فاطمه (علیه السلام) نزد:

[یکون عنده مصحف فاطمه] (۲)

در روایات از کتابی با عنوان «مصحف فاطمه (علیه السلام)» یاد شده است که حاصل مکالمات حضرت زهرا (علیه السلام) با فرشتگان است. (۳) و در هر عصری نزد امام آن عصر امانت است.

۱۱ - امام تأیید شده به وسیله روح القدس:

[انّ الامام مؤید بروح القدس] (۴)

«در حقیقت امام با روح القدس تأیید می شود.»

عن الرضا (علیه السلام):

ان الله عزوجل قد ایدنا بروح منه مقدسه مطهره لیست بملک لم تکن مع احد ممن مضی الّا مع رسول الله (صلی الله علیه و آله) و هی مع الائمة منّا تسددهم و توفّقههم و هو عمود من نور بیننا و من الله عزوجل. (۵)

از امام رضا (علیه السلام) حکایت شده که: «خدای عزوجل ما را با روح الهی تأیید کرده است، روح پاک و مطهری که فرشته نیست و با گذشتگان همراهی نکرده است مگر با رسول خدا (صلی الله علیه و آله)، و این روح الهی با امامان از ما اهل بیت است و آنان را تأیید می کند و موفق می سازد، و آن ستونی از نور است که بین ما و بین خدای متعال قرار دارد.»

در قرآن کریم مکرر از فرشته ای به نام «روح القدس» یاد شده است که قرآن توسط او بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) نازل شده است. (۶) در برخی آیات نیز از فرشته نازل کننده وحی با عنوان جبرئیل یاد شده است. (۷) و حضرت عیسی (علیه السلام) بوسیله روح القدس تأیید می شد. (۸) در روایت اول نیز آمده است که امامان معصوم (علیه السلام) یا روح القدس تأیید می شوند.

اما در روایت دوم آمده است: موجودی که فرشته نیست یعنی روح الهی و پاک همراه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و امامان معصوم (علیه السلام) بوده و آنان را تأیید می کند. یعنی علاوه بر روح القدس که تأیید کننده پیامبران الهی است در مورد پیامبر اسلام و امامان معصوم تأیید کننده ویژه ای به نام روح الهی وجود دارد. که پیوند نورانی امام را با خالق هستی برقرار

-
- ١- (١) - بصائر الدرجات، همان، كافي، همان.
- ٢- (٢) - عيون اخبار الرضا(عليه السلام)، همان، معاني، همان، خصال، همان، من لا يحضره الفقيه، همان، بحار، همان.
- ٣- (٣) - عيون، ج ١، ص ٢١٢، و معاني، ص ١٠٢، و كافي ج ١، ص ٢٣٨
- ٤- (٤) - عيون اخبار الرضا(عليه السلام)، صدوق، ج ١، ص ٢١٣، خصال، ج ٢، ص ٥٢٨، و كشف الغمه، ج ٢، ص ٢٩١، و بحار، ج ٢٥، ص ١١٧.
- ٥- (٥) - عيون، ج ٢، ص ٢٠٠، و بحار، ج ٢٥، ص ٤٨ و ص ١٣٤.
- ٦- (٦) - قل نزله روح القدس من ربك (نحل / ١٠٢).
- ٧- (٧) - بقره / ص ٩٧.
- ٨- (٨) - بقره / ٨٧ و ٢٥٣ و مائده / ١١٠.

می سازد، و زمینه ساز موفقیت های آنهاست. و شاید از این روست که در سوره قدر از «فرشتگان» در کنار «روح» نام برده شده است. [تَنْزَلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ] (۱) در شب قدر فرشتگان و روح با رخصت الهی (بر پیامبر یا امام عصر) فرود می آیند. در برخی روایات و تفاسیر نیز آمده است که «روح» موجودی بزرگ تر از فرشتگان و غیر از جبرئیل است. (۲)

۱۲ - امامت نور جهان افروز و آب حیات:

عن الرضا(عليه السلام):

[الامام كالشمس الطالعه للعالم و هي في الافق بحيث لاتنالها الايدي و الابصار الامام البدر المنير و السراج الزاهر و النور الساطع و النجم الهادي في غياهب الدجى و البید القفار و لجج البحار الامام الماء العذب على الظما و الدال على الهدى و المنجى على الردى الامام النار على اليفاع الحار لمن اصطلى به و الدليل في المهالك، من فارقه فهالك.

الامام السحاب الماطر و الغيث الهاطل و الشمس المضيئه و السماء الظليله و الارض البسيطة و العين الغزيره و الغدير و الروضه. [(۳)

از امام رضا (عليه السلام) روایت شده که فرمودند:

«امام همچون خورشید جهان افروز است و در افق بلندی قرار دارد که دست ها و چشم ها به او نمی رسد، امام ماه فروزان و چراغ روشنگر و نور پر فروغ و ستاره هدایتگر در تاریکی ها و بیابان های خالی و دل دریاهاست. امام آب گوارای تشنگان و راهنمای هدایت پیشه و نجاتگر از پرتگاههاست. امام آتشی بر تپه ای داغ است برای کسی که تحمل او را داشته باشد و راهنمای انسان ها در هلاکت گاه هاست، هرکس از امام جدا شود هلاک می شود. امام ابر باران زاست، بارانی پر پشت و خورشید فرزنده و آسمان سایه دار و زمین گسترده و چشمه پر آب و برکه و باغ است.»

۱۳ - امام رفیق مهربان و پناهگاه شماست:

عن الرضا(عليه السلام):

[الامام الامين الرفيق و الاخ الشقيق الشفيق و مفزع العباد في الداهيه] (۴)

از امام رضا(عليه السلام) روایت شده که فرمودند:

«امام فردی امین و رفیق و برادری مهربان و پناهگاه مردم در مشکلات و حشتناک است.»

آری رهبر جامعه اسلامی باید اینگونه باشد، که در عین صلابت و انجام وظیفه، دوست مردم باشد بطوری که مردم در هنگام مشکلات او را پناهگاه خود بدانند و مشکلات و حشتناک را با او در میان گذارند و از او راهکار و کمک بخواهند.»

١- (١) - قدر / ٤.

٢- (٢) - ر. ك: محاسن، ج ٢، ص ٣١٤، و بصائر، ص ٤٤٠، و تفسير البرهان، ج ٥، ص ٧٠١، تفسير الميزان، ج ٢٠، ص ٣٣٥
و نمونه، ج ٢٧ ص ١٨٤.

٣- (٣) - عيون، ج ١، ص ٢١٩، و امالي صدوق، ص ٦٧٤، و كافي، ج ١، ص ١٩٨.

٤- (٤) - عيون، ج ١، ص ٢١٩، و امالي، شيخ صدوق، ص ٦٧٧.

[الامام.... مخصوص بالفضل کله من غیر طلب منه و الا اکتساب بل اختصاص من المفضل الوهاب] (۱)

«فضایلی که ویژه امام گشته، همه اش بدون درخواست او و غیر اکتسابی است، این فضایل از طرف فضیلت دهنده بخشنده (خدای متعال) به امام اختصاص یافته است.»

این سخن به معنای جبر نیست بلکه مقصود فضایل ویژه امامت مثل عصمت و تأیید با روح القدس و مانند آن است که مواهب الهی است، و ظرفیت اخلاقی و علمی و روحی امام در نزول این مواهب الهی مؤثر است. آری تقوا، تزکیه نفس و عبادت های امام زمینه ساز الطاف الهی است.

۱۵ - امام دارای شرح صدر الهامات علمی و توفیقات الهی:

[... و ان العبد اذا اختاره الله عزوجل لامور عباده شرح صدره لذلك و اودع قلبه ینایع الحکمه و الهمه العلم الهاماً فلم یعی بعده بجواب ولا یحیر فیہ عن الصواب و هو معصوم موید موفق مسدد قد امن الخطایا و الزلل و العثار یخصه الله عزوجل بذلك لیكون حجتہ علی عباده و شاهده علی خلقه و ذلك: فضل الله یوتیه من یشاء و الله ذو الفضل العظیم] (۲)

در حدیث دیگری از امام رضا(علیه السلام) روایت شده که:

«در حقیقت هنگامی که خدای متعال بنده ای را برای رسیدگی به کارهای بندگانش انتخاب می کند، شرح صدر (سینه ای گشاده و طاقت تحمل مشکلات) را در آن مورد به او عطا می کند، و منابع حکمت را در دل او به ودیعت می گذارد، و علم را به او الهام می کند بطوری که بعد از آن از جواب مسائل باز نمی ماند، و در مورد پاسخ صحیح حیران نمی شود، امام معصوم و مورد تأیید و با توفیق و استوار در انجام وظایف به تأیید الهی است که از خطا و لغزش ها مصون است. خدای متعال این ویژگی را به امام بخشید تا حجت خدا بر بندگانش و گواه بر آفریدگانش باشد، و این موهبت الهی است که به هر کس بخواهد عطا می کند و خدا دارای موهبتی عظیم است.»

سوم: شیوه شناخت و تعیین امام معصوم:

۱ - تعیین امام با نصب الهی است چرا که دست خرد انسانهای عادی از تعیین امام معصوم کوتاه است

عن الرضا(علیه السلام):

[ان الامامه اجل قدراً و اعظم شأناً و اعلى مكاناً و امنع جانباً و ابعده غوراً من ان یبلغها الناس بعقولهم او ینالوها بأرائهم او یقیموا اماماً باختيارهم] (۳)

از امام رضا(علیه السلام) روایت شده است که:

-
- ١- (١) - عيون، همان، و كافي، ج ١، ص ٢٠١، واحتجاج، ج ٢، ص ٤٣٥، و غيبه نعماني، ص ٢١٨.
- ٢- (٢) - عيون، ج ١، ص ٢٢٠، و امالي، شيخ صدوق، ص ٦٨٠، و كافي، همان.
- ٣- (٣) - عيون، ج ١، ص ٢١٦، و كمال الدين، ج ٢، ص ٦٧٥، و كافي، ج ١، ص ١٩٨، و بحار الانوار، ج ٢٥، ص ١٢٠.

«قدر و شأن امامت بزرگتر و جایگاه آن بالاتر و خطیرتر و دورتر از دسترس است که عقل انسانها بدان راه یابد و در دسترس آرای مردم قرار گیرد، و امامی را با انتخاب خود نصب کنند.»

[عن الرضا(عليه السلام):.... فمن ذالذی يبلغ معرفه الامام و يمكنه اختياره هيئات هيئات ضلّت العقول و تاهت الحلوم و حارت الالباب و حسرت العيون و تصاغرت العظماء و تحيرت الحكماء و تقاصرت الحلماء و حصرت الخطباء و جهلت الالباء و كلت الشعراء و عجزت الأدباء و عييت البلغاء عن و صف شأن من شأنه او فضيله من فضائله فاقرت بالعجز و التقصير و كيف يوصف له او ينعت بكنهه او يفهم شئى من امره او يوجد من يقوم مقامه....].

و نیز از آن حضرت نقل شده که:

«چه کسی است که به شناخت (کامل) امام دسترسی پیدا کند. و بتواند امام را انتخاب کند، بعید است بعید است، عقل ها منحرف، خردها مضطرب، خردمندان حیران، چشم ها حسرت زده، بزرگان کوچک شده، حکیمان حیران افراد صبور کم آوردند، گویندگان در تنگنا، زیرکان ناآگاه و شعراء بازماندند. ادیبان ناتوان و افراد بلیغ نتوانستند که برخی ویژگی ها و فضایل امام را وصف کنند. پس به ناتوانی و کوتاهی خود اقرار کردند. چگونه ژرفای وجودی امام را وصف کنند یا چیزی از او درک کنند یا جانشین او را بیابند.....»

امام معصوم باید ویژگی هایی مثل عصمت، معنویت، ارتباط با عالم غیب، دانش افزون تر و شایستگی های مدیریتی والا داشته باشد. و شناخت این خصلت های درونی برای مردم عادی ممکن نیست از این رو امام معصوم را نمی توان با انتخابات تعیین کرد. چون عقل انسان نمی تواند به ژرفای وجودی افراد نفوذ کند و این ویژگی ها را تشخیص دهد.

۲ - علم و استجاب دعا، دو راه اساسی شناخت امام

[دلالته فی خصلتین فی العلم و استجابہ الدعوه] (۱)

یکی از نشانه های امام بر حق آن است که در قله علم عصر خویش قرار دارد و داناترین و اعلم مردم است. (۲) و نشانه دیگر او آن است که دعاهای او مستجاب است. البته این دو مطلب تا حدودی (۳) قابل آزمایش است. و در مورد برخی امامان همچون امام رضا(علیه السلام) مکرر آزمایش شد. ایشان در مباحثات متعددی با دانشمندان ادیان مختلف شرکت کرد. (۴) و پیروز شد و نیز استجاب دعاهای او بر مردم روشن شد همانطور که کرامات ایشان بعد از شهادت تاکنون آشکارا ادامه دارد.

۳ - ناتوانی عموم مردم از شناخت صفات امام:

[عن الرضا(عليه السلام):.... فكيف لهم باختيار الامام و الامام عالم لايجهل راع لاينكل معدن القدس و الطهاره....] (۵)

ص: ۱۷

احتجاج، ج ۲، ص ۴۳۵.

۲- (۲) - عیون اخبار الرضا(علیه السلام)، ج ۱، ص ۲۲۰، و امالی، همان، بحار، ج ۲۵، ص ۱۲۷.

۳- (۳) - در مبحث علم امام بیان شد که یکی از راههای علم امام، الهامات الهی و ارتباط با غیب است و اطلاع از این موارد نیز برای مردم مشکل است.

۴- (۴) - نك: عیون اخبار الرضا(علیه السلام)، صدوق، و بحار الانوار، علامه مجلسی، جلد ۴۹ (جلد ویژه امام رضا(علیه السلام) و.....

۵- (۵) - عیون، ج ۱، ص ۲۲۰، معانی، ص ۱۰۰، و کافی ج ۱، ص ۲۰۱.

از امام رضا(علیه السلام): روایت شده که فرمودند:

«چگونه ممکن است که مردم امام را برگزینند، در حالی که امام دانایی است که جهل در او راه ندارد و دعوتگری است که کوتاهی نمی کند، منبع پاکی و طهارت است و...»

این حدیث نیز اشاره به ناتوانی انسان از شناخت کامل صفات امامان است، پس اگر انسان عادی بخواهد امام انتخاب کند ممکن است به خطا برود و افراد غیر شایسته را انتخاب کند و پشیمان شود. همانطور که این مطلب گاهی در انتخاب رئیس جمهور کشورها اتفاق می افتد.

پس باید خدایی که از اسرار جهان و انسان آگاه است و ظرفیت ها و شایستگی های افراد را می داند، و امام معصوم و اعلم و پاک را می شناسد، اقدام به انتخاب امام کند.

چهارم: ویژگی های پیشوای امت:

۱ - آگاه ترین مردم

[اعلم الناس] (۱)

[مخصوص بالعلم] (۲)

[الامام عالم لایجهل] (۳)

امام وظایفی سنگین در رابطه با مردم و دین برعهده دارد که در این رابطه آگاهی از علوم مختلفی برای او ضروری است، و حتی لازم است دانشمندترین فرد زمان خویش باشد. و از آنجا که علم او الهی است با جهل آمیخته نمی شود. (در مورد علم امام و منابع آن در مباحث قبلی مطالبی بیان شد).

۲ - داورترین مردم

[احکم الناس] (۴)

در قرآن کریم مقام داوری را از مقامات پیامبران برشمرده است (۵) که البته از مقامات اجرایی و امامت ایشان است.

یکی از مقامات امام مقام قضاوت و داوری بین مردم است و امام قضات جامعه اسلامی را نصب می کند و براساس عدالت بین مردم قضاوت و حکم می کند، از این رو لازم است که امام داورترین مردم باشد.

۳ - خود نگهدارترین و با تقواترین مردم

[اتقی الناس] (۶)

خود نگهداری و تقوای امام، در بالاترین مرتبه قرار دارد بطوری که ایشان هیچ گناهی مرتکب نمی شود و به درجه عصمت رسیده است. آری امام کاملاً آگاه است و همچون کسی است که خود را در بالای کوهی بر لب پرتگاهی می بیند که هرگونه گناه موجب سقوط او می شود از این رو کاملاً خود نگهداری می کند.

۴ - صبورترین و حلیم ترین مردم

[احلم الناس] (۷)

[موسوم بالحلیم] (۸)

ص: ۱۸

-
- ۱- (۱) - عیون اخبار الرضا (علیه السلام)، صدوق، ج ۱، ص ۲۱۲، و خصال، ج ۲، ص ۵۲۷، بحار، ج ۲۵، ص ۱۱۶.
  - ۲- (۲) - عیون، ج ۱، ص ۲۱۹، و کمال الدین، ج ۲، ص ۶۷۸، و معانی الاخبار، ص ۹۸، و بحار، ج ۲۵، ص ۱۲۴.
  - ۳- (۳) - عیون، ج ۱، ص ۲۲۰، و معانی، ص ۱۰۰، و کمال الدین، ج ۲، ص ۶۷۸، و کافی، ج ۱، ص ۲۰۱، و بحار، همان.
  - ۴- (۴) - عیون، ص ۲۱۲، معانی، ص ۱۰۲، و بحار، ج ۲۵، ص ۱۱۶.
  - ۵- (۵) - ص / ۲۶، مائده / ۴۲ و ۴۸، نساء / ۶۵.
  - ۶- (۶) - عیون، همان، معانی، همان، بحار، همان.
  - ۷- (۷) - همان ها.
  - ۸- (۸) - عیون، ج ۱، ص ۲۱۹، و معانی، ص ۹۸، و بحار، ج ۲۵، ص ۱۲۴.

از طرفی پیشوای مسلمانان با مشکلات شخصی و اجتماعی زیادی روبرو می شود، از این رو لازم است شکیباً ترین مردمان باشد. و از طرف دیگر بیشترین خدمات و عبادات را انجام می دهند که استقامت زیادی را می طلبد.

۵ - شجاع ترین مردم

[اشجع الناس] (۱)

رهبر مسلمانان در برابر دشمنان اسلام قرار می گیرد و گاهی ناچار می شود با دشمنان خارجی و داخلی مبارزه کند، که این مطلب شجاعت و شهامت می طلبد. و حتی رهبر باید رزمندگان و مسلمانان را در برابر دشمن تشویق به مبارزه کند از این رو باید خود شجاع ترین مردم باشد، زندگی پیامبر (صلی الله علیه و آله) و امام علی (علیه السلام) و امام حسین (علیه السلام) و... نیز همین شجاعت را به نمایش می گذارد.

۶ - بخشنده ترین مردم

[اسخی الناس] (۲)

رهبر جامعه اسلامی صاحب اختیار خزانه دولت اسلامی است، و مردم مسلمان همچون خانواده او هستند که باید به آنها رسیدگی کند. و برخی آنها تنگدست و فقیر هستند که نیاز به بخشش بیشتری دارند، از این رو رهبری امت مستلزم روحیه ای بخشنده است. و اگر رهبری در مسایل اقتصادی سخت گیر و بخیل باشد مردم به زحمت می افتند. سیره پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اهل بیت (علیه السلام) نیز حاکی از بخشش و گشاده دستی آنان است.

۷ - پرستشگرترین مردم

[اعبد الناس] (۳)

رهبر جامعه اسلامی نیازمند ارتباط با خالق هستی و امداد جویی و هدایت خواهی از اوست. از این رو رهبر جامعه باید بیشترین ارتباط با خدا داشته باشد و عبادت گرترین مردمان باشد. مطالعه در زندگی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، حضرت زهرا (علیه السلام) و اهل بیت (علیه السلام) نیز همین مطلب را نشان می دهد.

۸ - از پدر و مادر به مردم مهربان تر:

[اشفق علیهم من آبائهم و امهاتهم] (۴)

در برخی احادیث از پیامبر (صلی الله علیه و آله) حکایت شده که: «من و علی پدران این امت هستیم.» (۵) یعنی پیامبر و امام پدران معنوی مسلمانان هستند. و این مطلب شامل همه امامان می شود.

در احادیث دیگر حکایت شده که هر انسان دارای سه پدر است:

پدری که از ناحیه او متولد شده است (پدر جسمانی)

پدری که به او آموزش داده است (پدر علمی)

پدری که به او همسر داده است (پدر همسر انسان) (۶)

ص: ۱۹

۱- (۱) - عیون اخبار الرضا (علیه السلام)، صدوق، ج ۱، ص ۲۱۲، و معانی، ص ۱۰۲، و بحار، ج ۲۵، ص ۱۱۶.

۲- (۲) - همان ها.

۳- (۳) - همان ها.

۴- (۴) - همان ها.

۵- (۵) - عن رسول الله (صلى الله عليه و آله): انا و على ابوا هذه الامه (عیون ج ۲، ص ۸۵، معانی، ص ۵۲، بحار، ج ۱۶، ص

۹۵).

۶- (۶) - عن..... الاء ثلاثه اب يولدك و اب يعلمك و اب يزوجك (تفسیر اطيبي البيان، ج ۴، ص ۷۷، و تفسیر آسان، ج ۵،

ص ۱۹ و مشابه این در تفسیر مواهب الرحمن، ج ۲، ص ۲۵۷... اب ولدك، رب علمك، رب زوجك).

بر اساس این حدیث نیز پدر علمی مسلمانان است چون بسیاری از مطالب را به مردم آموزش می دهد. بلکه امام از پدر و مادر به انسان مهربان تر است چون تا پای ایثار جان برای هدایت مردم فداکاری می کند. و روح بشر را زنده می کند.

۹- فروتن ترین مردم نسبت به خدا

[یکون اشد الناس تواضعاً لله عزوجل] (۱)

«امام فروتن ترین مردم نسبت به خدای عزوجل است.» از آنجا که امام بالاترین معرفت را نسبت به خدای متعال دارد، در برابر او کاملاً فروتن و خاشع است. در قرآن آمده است که از میان بندگان خدا فقط دانشمندان از او می هراسند (۲) و در برابر او فروتن و خاشع می شوند. و از این روست که سوز و گداز شبانه امام علی (علیه السلام) و دعاهای صحیفه سجادیه امام علی بن الحسین (علیه السلام) معنا دار می شود.

۱۰- فرمانبردارترین مردم نسبت به دستورات الهی

[یکون آخذ الناس بما یامر به و اکف الناس عما ینهی عنه] (۳)

«(امام) دستورات الهی را بهتر از همه مردم می گیرد (و عمل می کند) و بهتر از همه مردم از موارد ممنوع دوری می کند.»

امام از طرفی خدا را مولای مطلق خود می داند که حق آفرینش و شکر نعمت های او مستلزم اطاعت کامل از اوست و از طرف دیگر حکمت دستورات الهی را بهتر از دیگران می شناسد و می داند که هر جا خدا به مطلب فرمان می دهد به سود بشر است و هر جا که مطلبی را ممنوع می سازد آن مطلب به زیان بشر بوده است، از این رو کاملاً مطیع دستورات الهی است.

۱۱- امام بشر است مثل بقیه انسان ها

[والامام یولد و یلد و یصح و یمرض و یأکل و یشرب و.... ویموت و یقبر و یزار و....] (۴)

«(امام) زاییده شده و فرزندی دارد و (جسم او) سالم و بیمار می شود و می خورد و می نوشد و.... می میرد و دفن می شود و مورد زیارت قرار می گیرد و....»

در قرآن آمده است که به پیامبر (صلی الله علیه و آله) دستور می دهد که: بگو من فقط بشری همچون شما هستم» (۵)

بیان این مطلب در مورد پیامبران و امامان، اولاً- گویای بعد جسمانی و بشری آنهاست که آنها از جنس انسان ها هستند نه فرشتگان و جنیان، از این رو می توانند الگوی ما باشند و ثانیاً یادآوری بعد جسمانی و وفات آنها، از انحراف و غلو مردم نسبت به پیامبران و امامان جلوگیری می کند.

- ١- (١) - عيون اخبار الرضا(عليه السلام)، صدوق، ج ١، ص ٢١٢، و معاني الاخبار، ص ١٠٢، و خصال، ج ٢، ص ٥٢٧، و احتجاج، ج ٢، ص ٤٣٦.
- ٢- (٢) - انما يخشى الله من عباده العلماء (فاطر / ٢٨).
- ٣- (٣) - عيون اخبار الرضا(عليه السلام)، صدوق، ج ١، ص ٢١٢، و معاني همان، و خصال، همان، و احتجاج، همان.
- ٤- (٤) - عيون، ج ١، ص ٢١٣، و خصال، ج ٢، ص ٥٢٨، و بحار، ج ٢٥، ص ١١٧.
- ٥- (٥) - قال انما انا بشر مثلكم يوحى الى (كهف / ١١٠)

[الامام واحد دهره لایدانیه احد و لایعادلہ عالم و لایوجد منه بدل و لا له مثل ولا له نظیر] (۱)

«امام» یگانه روزگار خویش است که هیچکس با او مقایسه نمی شود و هیچ دانشمندی هم طراز او نیست و جایگزینی برایش یافت نمی شود و همانند و مشابه ندارد.

۱۳ - امام از ستمکاران نیست:

فقال عزوجل «إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا» فقال الخليل (عليه السلام) سروراً بها «و من ذریتی» قال الله عزوجل «لاینال عهدی الظالمین» فابطلت هذه الایه امامه کل ظالم الی یوم القیامه و صارت فی الصفوه ثم اکرمه الله بان جعلها فی ذریته اهل الصفوه و الطهاره» (۲)

از امام رضا(علیه السلام) روایت شده که فرمودند:

«خدای متعال (در قرآن (۳) نسبت به حضرت ابراهیم(علیه السلام) فرمود: در حقیقت من تو را امام برای مردم قرار دادم» و ابراهیم خلیل خوشحال شد و گفت: از فرزندان و نسل من (نیز امام قرار ده) خدای متعال فرمود: عهد و پیمان من (امامت) به ستمکاران) نمی رسد.

پس این آیه امامت هر ستمکاری را تا روز رستاخیز باطل اعلام کرد، و امامت مخصوص افراد برگزیده شد، سپس خدا کرامت کرد و امامت را در نسل افراد برگزیده و پاک قرار داد.»

۱۴ - امام آگاه به امور سیاسی:

[الامام... عالم بالسیاسه] (۴)

امام، رهبری جامعه اسلامی را به عهده دارد، از این رو باید در مسایل سیاسی دخالت کند، بنابراین لازم است که آگاهی های لازم را در این مورد داشته باشد. البته سیاستی که امامان بدنبال آن هستند، سیاست به معنای نیرنگ بازی و سیاسی کاری نیست بلکه سیاست به معنای هدایت و مدیریت جامعه اسلامی در صحنه داخلی و بین المللی در راستای رسیدن به اهداف الهی و سعادت است.

پنجم: امامت خاصه

۱ - با امامت «علی(علیه السلام)» دین تمام و کامل شد:

ان الله تبارک و تعالی لم یقبض نبیه(صلی الله علیه و آله) حتی اکمل له الدین و انزل علیه القرآن فیه تفصیل کل شیئی بین فیه الحلال و الحرام و الحدود و الاحکام و جمیع ما یحتاج الیه الناس کمالاً فقال عزوجل «ما فرطنا فی الكتاب من شیئی» و انزل من

-
- ١- (١) - عيون، ج ١، ص ٢١٩، و معاني، ص ٩٨، و كمال الدين، ج ٢، ص ٦٧٨، و احتجاج، ج ٢، ص ٤٣٥، و بحار، ج ٢٥، ص ١٢٤.
- ٢- (٢) - عيون اخبارالرضا(عليه السلام)، صدوق، ج ١، ص ٢١٦، و معاني، ص ٩٨، و كمال الدين، ج ٢، ص ٦٧٥، و احتجاج، ج ٢، ص ٤٣٣، و كافي، ج ١، ص ١٩٨.
- ٣- (٣) - و اذا ابتلى ابراهيم ربه بلکلمات فاتمهن قال انى جاعلك للناس اماماً قال و من ذريتى قال لاينال عهدى الظالمين (بقره ١٢٤/).
- ٤- (٤) - عيون، ج ١، ص ٢٢٠، و معاني، ص ١٠٠، و كمال الدين ج ٢، ص ٦٧٨، و كافي، ص ٢٠١، و بحار، ج ٢٥، ص ١٢٤.

وامر الامامه من تمام الدين و لم يمض حتى بين لامته معالم دينه و اوضح سبله و تركهم على قصه الحق و اقام لهم علياً (عليه السلام) علماً و اماماً و ما ترك شيئاً تحتاج اليه الامه الابينه فمن زعم ان الله عزوجل لم يكمل دينه فقد رد كتاب الله عزوجل و من رد كتاب الله فهو كافر....(۱)

از امام رضا(عليه السلام) حکايت شده که فرمودند:

«در واقع خدای متعال پیامبرش را به جوار خویش نخوانده بود (و هنوز پیامبر(صلی الله عليه و آله) فوت نکرده بود) تا اینکه دین او را کامل نمود و قرآن را بر او نازل کرد، که در آن قرآن توضیح هر چیزی بود و مقررات حلال و حرام و قوانین کیفری و جزایی و احکام را بیان کرد. و هرچه که مردم بدان نیازمند بودند.

پس خدای متعال فرمود: «هیچ چیزی را در کتاب فرو گذار نکردیم.»(۲) و در حجه الوداع (هنگام بازگشت پیامبر(صلی الله عليه و آله) در آخرین سفر حج در غدیر خم) در آخر عمر پیامبر(صلی الله عليه و آله) این آیه نازل شد: «امروز دین شما را کامل و نعمت خود را بر شما تمام کردم و اسلام را به عنوان دین برای شما پسندیدم.»(۳) و مسأله امامت از مواردی است که دین بوسیله آن تمام (و کامل) شد، و هنوز پیامبر(صلی الله عليه و آله) از دنیا نرفته بود که آموزه های دینی را برای امت بیان کرد و راههای آن را برای مردم روشن ساخت و آنها را با هدف حق واگذار کرد و امیرالمؤمنین(عليه السلام) را نشانه و پیشوای آنان قرار داد. و هر چیزی که امت بدان نیاز داشتند بیان کرد. پس هر کس بپندارد که خدای متعال دینش را کامل نکرده است قرآن را انکار کرده است، و هر کس قرآن را رد و انکار کند کافر گشته است....»

۲ - امامت ائمه(عليه السلام) بخاطر علم و ایمان و با نصب الهی بود

[عن الرضا(عليه السلام): فقال الله جل جلاله «ان اولی الناس بابراهيم للذين اتبعوه و هذا النبی و الذين آمنوا و الله ولی المؤمنین»(۴) فكانت له خاصه فقلد ها(صلی الله عليه و آله) عليا(عليه السلام) بامرالله عزوجل على رسم ما فرضها الله فصارت في ذريته الاصفیاء الذين آتاهم العلم و الايمان بقوله عزوجل «و قال الذين اتوا العلم و الايمان لقد لبثتم في كتاب الله الى يوم البعث»(۵) فهي في ولد علي(عليه السلام) خاصه الى يوم القيامة اذ لا نبی بعد محمد(صلی الله عليه و آله) فمن اين يختار هولاء الجهال. [(۶)

از امام رضا(عليه السلام) روایت شده که فرمودند: «پس خدای متعال فرمود: در حقیقت سزاوارترین مردم نسبت به ابراهیم(عليه السلام) کسانی هستند که از او پیروی می کنند و این پیامبر(اسلام) (صلی الله عليه و آله) و کسانی که ایمان آورده اند. و خدا سرپرست مؤمنان است. پس (جانشینی ابراهیم(عليه السلام) فقط برای پیامبر اسلام (صلی الله عليه و آله) بود پس آن را بدستور الهی به عهده علی(عليه السلام) وا گذاشت، براساس آنچه خدا لازم کرده بود و (بعد از علی(عليه السلام) در نسل برگزیده او قرار گرفت، (همان) کسانی

۱- (۱) - عیون، ج ۱، ص ۲۱۶، و معانی، ص ۹۶، و کمال الدین، ج ۲، ص ۶۷۵، و کافی، ج ۱، ص ۱۹۸، و بحار ج ۲۵، ص ۱۲۰.

۲- (۲) - اشاره به آیه ۳۸ سوره انعام است.

۳- (۳) - اشاره به آیه ۳ سوره مائده است.

۴- (۴) - اشاره به آیه ۶۸ سوره آل عمران است.

۵- (۵) - اشاره به آیه ۵۶ سوره روم است.

۶- (۶) - همان ها.

که به آنها علم و ایمان داد، براساس کلام خدای متعال که فرمود: «و کسانی که علم و ایمان به آنها داده شده است می گویند: حتماً شما بر فرمان خدا تا روز قیامت درنگ کردید.» پس آن (امامت) بصورت ویژه در فرزندان علی تا روز قیامت قرار گرفت، چون بعد از محمد (صلی الله علیه و آله) پیامبری نخواهد آمد. (بنابراین امامت تا رستاخیز ادامه خواهد یافت) پس از کجا این جاهلان (رهبر و امام و خلیفه) بر می گزینند.»

۳ - امامت فقط در آل رسول (علیه السلام) است:

[عن الرضا (علیه السلام):... و این یوجد مثل هذا ظنوا ان ذلك یوجد فی غیر آل الرسول صلی الله علیهم کذبتم و الله انفسهم و منتهم الباطل فارتقوا مرتقی صعباً دحضاً تزل عنه الی الحضيض اقدامهم راموا اقامه الامامه بعقول حائره باثره ناقصه و آراء مضله فلم یزدادوا منه الا بعداً] (۱)

[عن الرضا (علیه السلام): الامام.... و هو نسل المطهره البتول لا مغمز فیه فی نسب و لا یدانیه ذو حسب....] (۲)

از امام رضا (علیه السلام) روایت شده که فرمودند: «از کجا مثل این مطلب یافت شد که پنداشتند آن (امامت) در غیر آل رسول (صلی الله علیه و آله) یافت می شود، به خدا سوگند به خودشان دروغ گفتند و سخن باطل بر دوش آنان سنگینی کرد و به جایگاه سخت و لغزنده ای رفتند، که گام هایشان از آنجا به پایین می لغزد، مقام امامت را با عقل های حیران و ناقص و نظرات گمراه گر نشانه گرفتند، پس از آن دورتر شدند.

۴ - امام مهدی (علیه السلام) خواهد آمد:

[عن الرضا (علیه السلام)... عن رسول الله (صلی الله علیه و آله):.... اذا خرج المهدی من ولدی نزل عیسی بن مریم فصلی خلفه] (۳)

از امام رضا (علیه السلام) روایت شده که فرمودند:

«هنگامی که مهدی (علیه السلام) از فرزندان من قیام می کند، عیسی بن مریم (علیه السلام) فرود می آید و پشت سر او نماز می خواند (و به او اقتداء می کند).»

ششم: جدایی از امامت و پیامدهای آن:

۱ - هر کس از امام جدا شد به هلاک می افتد:

[الامام و الدلیل فی المهالك، من فارقه فهالك] (۴)

«امام راهنمای (انسان ها) در هلاکت گاههاست، هر کس از او جدا شود به هلاکت می افتد.»

رهبر جامعه اسلامی مردم را به سوی سعادت رهنمون می شود و خطرات را به آنان گوشزد می کند و در برابر دشمنان از آنان

محافظت می کند و در سختی ها و مشکلات آنان را راهنمایی می کند. اما اگر کسی خودش را از این نعمت ها و امدادها محروم سازد و به کثر راهه رود، سرانجام گرفتار گرگ صفتان می شود و به هلاکت می افتد.

هرکس از امام جدا شود یا به انحراف عقیدتی یا انحراف اخلاقی و اجتماعی و یا... می افتد. و سقوط می کند.

۲ - جدائی از امام موجب سرگردانی و گمراهی و گرفتاری در دام شیطان می شود.

از امام رضا(علیه السلام) روایت شده که در مورد کسانی که امامت را در غیر آل رسول می خواهند می فرماید:

[...لقد راموا صعباً و قالوا افكاً و ضلّوا ضلالاً بعيداً و وقعوا فى الحيره اذ تركوا الامام عن بصيره و زين لهم الشيطان اعمالهم فصدّهم عن السبيل و كانوا مستبصرين رغبوا عن اختيار الله و اختيار رسوله الى اختيارهم] (۵)

ص: ۲۳

۱- (۱) - عیون اخبار الرضا(علیه السلام)، ج ۱، ص ۲۲۰، معانی، ص ۹۸، و کمال الدین، ج ۲، ص ۶۷۸، و کافی، ج ۱، ص ۲۰۱.

۲- (۲) - عیون، همان، و کمال الدین، همان، و احتجاج، ج ۲، ص ۴۳۶، و بحار، ج ۲۵، ص ۱۲۴.

۳- (۳) - عیون، ج ۲، ص ۲۰۲، و بحار، ج ۲۵، ص ۱۳۶.

۴- (۴) - عیون، ج ۱، ص ۲۱۶، و معانی، ص ۹۸، و کمال الدین، ج ۲، ص ۶۷۷، و غیبه نعمانی، ص ۲۱۸، و کافی، ج ۱، ص ۱۹۸.

۵- (۵) - عیون، ج ۱، ص ۲۲۰، و کافی، ج ۱، ص ۲۰۱، و بحار، ج ۲۵، ص ۱۲۴.

در واقع راه مشکلی را دنبال می کنند و تهمت می زنند و به گمراهی دوری منحرف می شوند و در سرگردانی می غلطند، چون امام را با آگاهی ترک کردند و شیطان کارهایشان را برای آنان آراست و آنان را از راه خدا بازداشت، در حالی که آگاه بودند. از انتخاب راه خدا و پیامبرش روی گرداندند و به انتخاب (هوی و هوس) خودشان میل پیدا کردند.»

۳ - پیامدهای غلو در مورد امامان (علیه السلام):

الف: غلو کنندگان ملعون و کافرند:

در احادیث متعددی از امام رضا (علیه السلام) غلات مورد نکوهش قرار گرفته اند و گاهی امام رضا (علیه السلام) آنها را لعن کرده است (۱) و گاهی آنها را کافر خوانده است (۲) و شیعیان را از هم نشینی و ازدواج با آنها منع کرده است (۳).

غلات کسانی بوده اند که در مورد مقام امامان (علیه السلام) زیاده گویی می کردند و آنها را مافوق بشر می دانستند و گاهی می گفتند امام حسین (علیه السلام) کشته نشده است بلکه به آسمان عروج کرده است.

ولی در احادیث آمده است که امام رضا (علیه السلام) با اینگونه افکار به شدت برخورد می کرد (۴).

ب: مَفَوَّضه مشرکند:

در برخی احادیث از امام رضا (علیه السلام) حکایت شده که با گروه مَفَوَّضه نیز به شدت برخورد می کردند و آنان را مشرک می دانستند (۵)، چرا که آنان نیز از حد تجاوز کرده و برخی مقامات همچون رازقیت و خالقیت را برای ائمه (علیه السلام) قائل می شدند.

[.... عن یا سرالخادم قال: قلت للرضا (علیه السلام) ما تقول فی التفویض، فقال: ان الله تبارک و تعالی فوّض الی نبیه (صلی الله علیه و آله) امر دینه، فقال: «ما آتاکم الرسول فخذوه و ما نهاکم عنه فانتهوا» (۶) فاما الخلق و الرزق فلا، ثم قال: ان الله عزوجل خالق کل شیئی و هو يقول عزوجل: «الذی خلقکم ثم رزقکم» (۷) [۸]

از شخصی به نام یاسر خدمتگزار روایت شده که می گوید: به امام رضا (علیه السلام) گفتم: در مورد تفویض (واگذاری امور از خدا به برخی افراد) چه می فرمایید؟

حضرت فرمود: خدای متعال امور دینی را به پیامبرش (صلی الله علیه و آله) واگذار کرد و فرمود: «هرچه را پیامبر برای شما آورد بگیریید و هرچه ممنوع ساخت دست بردارید.» اما امور آفرینش و رزق را نه (به کسی واگذار نکرد).

سپس حضرت فرمود: خدای متعال آفریننده هر چیز است و می فرماید: «(او) کسی است که شما را آفرید سپس روزی داد....»

- ۱- (۱) - لعن الله الغلاة (عیون، ج ۲، ص ۲۰۲، و بحار، ج ۲۵، ص ۲۷۳.
- ۲- (۲) - فقال الغلاة كفار (همان ها).
- ۳- (۳) - عیون، ج ۲، ص ۲۰۳، و بحار، ج ۲۵، ص ۲۷۳.
- ۴- (۴) - همان ها.
- ۵- (۵) - همان ها.
- ۶- (۶) - اشاره به آیه ۷ سوره حشر است
- ۷- (۷) - عیون ج ۲، ص ۲۰۲، و بحار، ج ۱۷، ص ۷، و بحار، ج ۲۵، ص ۳۲۸.
- ۸- (۸) - اشاره به آیه ۴۰ سوره روم است.

از مطالب این نوشتار روشن شد که «امامت» یکی از اصولی است که مورد توجه امام رضا(علیه السلام) بوده و جایگاهی بلند در احادیث آن حضرت دارد، ایشان صفات و ویژگی های امام را بصورت مفصل بیان کرده‌است، که خلاصه آن چنین است:

امامت اساس اسلام و امام رهبر دینی مردم است.

امام الگویی مردم در اعمال عبادی و غیر عبادی است.

امام مایه سربلندی مسلمانان و ضامن اجرای قوانین الهی است.

امامت با قانونگذاری و هدایت گری جامعه را نظام مند می سازد.

امام رهبر سیاسی مردم است که در مواقع ضروری از دین دفاع می کند و نقشی دشمن شکن دارد.

امام مایه شفاعت امت در رستاخیز و پناهگاه مردمان و نماینده خدا و حجت او در زمین است.

مقام امامت همان جایگاه پیامبران الهی بلکه بالاتر از مقام نبوت است.

امام شخصیتی معصوم از گناه و لغزش است که فرشتگان با او سخن می گویند و مورد تأیید روم القدس است. دعایش مستجاب و از امور غیبی با خبر است.

و در نهایت امام نور جهان افروز و آب حیات است که هر کس از او جدا شود به گمراهی می غلطد.

با توجه به صفات فوق بشر عادی نمی تواند امام معصوم را بشناسد و نصب کند. و امامان از طرف خدا نصب می شوند.

و نخستین امامان، امام علی(علیه السلام) بوده و آخرین آنها امام مهدی(علیه السلام) است.

الحمد لله رب العالمین - ۸۶/۸/۳۰ - شب تولد امام علی بن موسی الرضا(علیه السلام) - قم - محمد علی رضائی اصفهانی

۱. الاحتجاج، طبرسی، احمد بن علی، نشر مرتضی، مشهد، ۱۴۰۳ قمری (نسخه حاضر از چاپ ۱۴۰۱ قمری مؤسسه جواد، بیروت عکسی برداری شده است).
۲. المحاسن، برقی، احمد بن ابی عبدالله، دارالکتب الاسلامیه، دوم، ۱۳۳۰، هجری شمسی (۱۳۷۱ قمری).
۳. الصوارم المهرقه فی نقد الصواعق المحرقة، شوشتری، قاضی نورالله، انتشارات چاپخانه نهضت، تهران، بی نو، ۱۳۶۷ قمری.
۴. الکافی، ثقه الاسلام کلینی، محمد بن یعقوب، تحقیق، علی اکبر غفاری، دارالکتب الاسلامیه، تهران، چهارم، ۱۳۶۵، شمسی.
۵. المناقب آل ابی طالب علیهم السلام، ابن شهر آشوب مازندرانی، رشید الدین محمد بن شهر، مؤسسه انتشارات علامه، قم، بی نو، ۱۳۷۹ قمری.
۶. تحف العقول عن آل الرسول (صلی الله علیه و آله)، حرانی حسن بن شعبه، مؤسسه نشر اسلامی وابسته به جامعه مدرسین قم، دوم، ۱۴۰۴ قمری.
۷. بصائر الدرجات الكبرى فی فضائل آل محمد (صلی الله علیه و آله)، صفار، محمد بن حسن بن فروخ، انتشارات کتابخانه آیه الله مرعشی نجفی، دوم، ۱۴۰۴ قمری.
۸. بحار الانوار الجامعه لدرراخبار الائمة الاطهار علیهم السلام، علامه مجلسی، (مجلسی دوم) محمد باقر، مؤسسه الوفاء بیروت، لبنان، بی نو ۱۴۰۴ قمری.
۹. کشف الغمه فی معرفه الائمة علیهم السلام، اربلی علی بن عیسی، انتشارات مکتبه بنی هاشمی، تبریز، بی نو ۱۳۸۱ قمری.
۱۰. الامالی، شیخ صدوق ابوجعفر، محمد بن علی بن حسین بن موسی بن بابویه قمی، انتشارات کتابخانه اسلامی (منشورات اعلمی، بیروت)، نوبت چهارم، اصلاحات ۱۳۶۲.
۱۱. الخصال، شیخ صدوق ابوجعفر، محمد بن علی بن حسین بن موسی بن بابویه قمی، انتشارات جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دوم، ۱۴۰۳ قمری.
۱۲. من لایحضره الفقیه، التوحید، شیخ صدوق ابوجعفر، محمد بن علی بن حسین بن موسی بن بابویه قمی، انتشارات جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، سوم، ۱۴۱۳ قمری.
۱۳. علل الشرایع، شیخ صدوق ابوجعفر، محمد بن علی بن حسین بن موسی بن بابویه قمی، انتشارات مکتبه الداوری، قم، کتاب حاضر عکس انتشارات، کتابخانه حیدریه، نجف، به سال ۱۳۶۸ قمری است.

۱۴. عیون اخبار الرضا (علیه السلام) شیخ صدوق ابوجعفر، محمد بن علی بن حسین بن موسی بن بابویه قمی، انتشارات جهان، بی جا، بی نو، ۱۳۷۸ قمری.
۱۵. کمال الدین و تمام النعمه، شیخ صدوق ابوجعفر، محمد بن علی بن حسین بن موسی بن بابویه قمی، انتشارات دارالکتب الاسلامیه قم، دوم، ۱۳۹۵ قمری.
۱۶. معانی الاخبار، شیخ صدوق ابوجعفر، محمد بن علی بن حسین بن موسی بن بابویه قمی، مؤسسه انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه قم، ۱۳۶۱ قمری.
۱۷. الفصول المختاره، الشیخ مفید، محمد بن محمد بن نعمان، کنگره جهانی هزاره شیخ مفید، قم، دوم، ۱۴۱۳ هـ - ق.
۱۸. الجعفریات (الاشعثیات)، محمد بن محمد بن اشعث، مکتبه النینوی الحدیثه، تهران، بی نو، بی تا.
۱۹. الالفین فی امامه امیرالمؤمنین (علیه السلام) علامه حلی، حسن بن یوسف بن علی بن مطهر، انتشارات دارالوالمهجره، قم، دوم، ۱۴۰۹ قمری، چاپ، نسخه عکس از چاپ سال ۱۴۰۲ قمری بیروت است.
۲۰. الانوار فی مولد النبی محمد (صلی الله علیه و آله)، بکری، احمد بن عبدالله، انتشارات شریف رضی، قم، اول، ۱۴۱۱ قمری (کتاب حاضر نسخه عکسی از انتشارات کتابخانه مهدیه نجف سال ۱۳۸۵ قمری است).
۲۱. الاحتجاج، طبرسی، احمد بن علی، نشر مرتضی، مشهد، ۱۴۰۳ قمری (نسخه حاضر از چاپ ۱۴۰۱ قمری مؤسسه جواد بیروت عکس برداری شده است).
۲۲. (الاستنفار والغارات) الغارات، ابواسحاق، ابراهیم بن هلال ثقفی، دارالکتاب، اول، ۱۴۱۰ قمری.
۲۳. البلد الامین و الدرع الحصین، کفعمی، ابراهیم بن علی عاملی، (چاپ سنگی) راجع محل نشر، تاریخ و نوبت مطلبی و اطلاعاتی داده نشده است.
۲۴. مصباح (جنه الامان الواقیه و جنه الایمان الباقیه) کفعمی، ابراهیم بن علی عاملی، انتشارات مرضی (زاهدی)، قم، دوم، ۱۴۰۵ قمری.
۲۵. المقام الاسنی فی تفسیر الاسماء الحسنی، کفعمی، ابراهیم بن علی عاملی، مؤسسه قائم آل محمد (صلی الله علیه و آله)، قم، اول، ۱۴۱۲ قمری.
۲۶. تفسیر الامام العسکری (علیه السلام)، منسوب به امام عسکری (علیه السلام)، انتشارات مدرسه امام مهدی (علیه السلام)، قم، اول، ۱۴۰۹ قمری.
۲۷. فقه القرآن، راوندی کاشانی، قطب الدین ابوالحسن (ابوالحسین) شعبد، کتابخانه آیه الله مرعشی نجفی، قم، دوم، ۱۴۰۵

قمری.

۲۸. الخرائج و الجرائح، راوندى كاشانى، قطب الدين ابوالحسن (ابوالحسين) شعبد، مدرسه امام مهدي (عليه السلام)، قم، اول،

۱۴۰۹ قمری.

ص: ۲۷

۲۹. الدعوات (سلوه الحزین) راوندی کاشانی، قطب الدین ابوالحسن (ابوالحسین) شعبد، مدرسه امام مهدی (علیه السلام)، قم، اول، ۱۴۰۷ قمری.

۳۰. قصص الانبیاء (علیه السلام) راوندی کاشانی، قطب الدین ابوالحسن (ابوالحسین) شعبد، بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی، اول، ۱۴۰۹ قمری.

۳۱. قصص الانبیاء و المرسلین (علیه السلام) جزائری، سید نعمت الله، انتشارات کتابخانه آیه الله مرعشی نجفی، قم، بی نو، ۱۴۰۴ قمری.

۳۲. الرساله الذهبیه (طب الرضا (علیه السلام)، امام رضا (علیه السلام) انتشارات خیام، قم، اول، ۱۴۰۲ قمری.

۳۳. المحاسن، برقی، احمد بن ابی عبدالله، دارلکتب الاسلامیه، دوم، ۱۳۳۰، هجری شمسی (۱۳۷۱ قمری).

۳۴. الصحیفه السجادیه، امام زین العابدین (علیه السلام)، نشر الهادی، ۱۳۷۶ قمری.

۳۵. الصراط المستقیم الی ستحقى التقدیم، نباطی، بیاضی، علی بن یونس، انتشارات کتابخانه حیدریه نجف اشرف، اول، ۱۳۸۴ قمری.

۳۶. الصوارم المهرقه فی نقد الصواعق المحرقه، شوشتری، قاضی نور الله، انتشارات چاپخانه نهضت، تهران، بی نو، ۱۳۷۶ قمری.

۳۷. العدد القویه لذفع المخادف الیومیه، علامه حلی، علی بن یوسف بن مطهر، کتابخانه آیه الله مرعشی نجفی، قم، اول، ۱۴۰۸ قمری.

۳۸. العمده (عمده عیون صحاح الاخبار فی مناقب امام الابرار)، ابن بطریق حلی، یحیی بن حسن اسدی حلی معروف به مؤسسه انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه قم، بی نو، ۱۴۰۷ قمری.

۳۹. الفضائل، ابن شاذان قمی، ابوالفضل شاذان بن جبرئیل، انتشارات رضی، قم، دوم، ۱۳۶۳ شمسی.

۴۰. الکافی، ثقه الاسلام کلینی، محمد بن یعقوب تحقیق و علی اکبر غفاری، دارالکتب الاسلامیه، تهران، چهارم، ۱۳۶۵، شمسی.

۴۱. الزهد، اهوازی، حسین بن سعید، چاپ سید ابوالفضل حسینیان، دوم، ۱۴۰۲ قمری.

۴۲. المؤمن اهوازی، حسین بن سعید، انتشارات مدرسه امام مهدی (علیه السلام)، قم، اول، ۱۴۰۴ قمری.

۴۳. التحصین فی صفات العارضین، ابن فهد حلی، جمال الدین ابوالعباس، احمد بن محمد بن فهد اسدی، انتشارات امام مهدی (علیه السلام)، قم، دوم، ۱۴۰۶ قمری.

٤٤. المناقب آل ابى طالب (عليه السلام)، ابن شهر آشوب مازندراني، رشيد الدين محمد بن شهر، مؤسسه انتشارات علامه، قم،
بي نو، ١٣٧٩ قمرى.

٤٥. النوادر، اشعري، احمد بن محمد بن عيسى، انتشارات مدرسه امام مهدي (عليه السلام)، اول، ١٤٠٨ قمرى.

ص: ٢٨

۴۶. النوادر، راوندی، سید فضل الله، مؤسسه دارالکتاب، قم، کتاب حاضر، نسخه عکسی از چاپ اول نشر حیدریه نجف سال ۱۳۷۰ قمری است.

۴۷. ایمان ابی طالب، موسوی، سید فخار بن معد،

ص: ۲۹

این میزگرد با حضور آقای پویا، دکتر رضایی اصفهانی و دکتر مؤدب و دیاری برگزار شد.

دکتر رضایی اصفهانی در این میزگرد فرمودند:

راجع به شیوه های تفسیری حضرت امام رحمه الله، باید عرض شود که تاکنون مفسرین از پنج روش برای تفسیر قرآن استفاده کرده اند: ۱. روش تفسیر قرآن به قرآن که از آن بیش از سایر روش ها استفاده کرده اند. ۲. روش تفسیر روایی قرآن؛ یعنی تفسیر قرآن بر اساس روایات پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و اهل بیت علیهم السلام. ۳. روش تفسیر عقلی. ۴. روش تفسیر علمی، نظیر تطبیق آیات کیهان شناسی قرآن با نظریه بطلمیوس و نظریات کیهان شناسی جدید. ۵. روش تفسیر اشاری؛ یعنی عرفانی و بطنی که بر شهود و مکاشفه استوار است.

گسترده ترین روشی که حضرت امام در تفسیرشان، به ویژه تفسیر سوره حمد، از آن استفاده کرده اند، روش تفسیر اشاری یا بطنی و عرفانی است.

نکته ای که باید متذکر شد، این است که بین روش تفسیری و گرایش تفسیری، تفاوت وجود دارد. گرایش های تفسیری بر اساس ذوق و سلیقه مفسر شکل می گیرد. امام، از میان گرایش های تفسیری یا به عبارت دیگر مذاهب و مکاتب و سبک ها و جهت گیری ها، بر اساس گرایش های فلسفی و عرفانی شان، جهت گیری خاص عرفانی داشتند؛ زیرا ساختار وجودی و شالوده درونی ایشان، دارای کشش و ساختاری عرفانی و اخلاقی بود. لذا در تفاسیر خود، همواره به طرف مسائل عرفانی گرایش پیدا می کنند و حتی از اصطلاحات، به صورت گسترده استفاده می کنند و به مباحث اخلاقی و نیز مباحث فلسفی، در تفسیر، توجه وافری دارند. ناگفته معلوم است که هر مفسری نسبت به گرایش و تخصصی که دارد، به تفسیر نیز از همان زاویه نگاه می کند؛ مثلاً: گرایش زمخشری، در کشف، ادبی است و کمتر به مباحث دیگر می پردازد. ولی از آن جا که امام انسان ذو ابعادی بوده است لذا با این که گرایش عرفانی و اخلاقی دارند، ولی در عین حال گرایش اجتماعی ایشان هم قوی است. لذا در فرمایشاتشان، در زمینه مسائل سیاسی و اجتماعی، در زمینه وحدت، در زمینه حکومت اسلامی و در زمینه های دیگر، مرتب به آیات قرآن استدلال می کنند. در واقع،

جهت گیری ایشان، جهت گیری سیاسی و جهادی و تقریبی است؛ هم سیاسی است؛ زیرا در مسائل سیاسی، فراوان به آیات قرآن استناد می کردند. هم تقریبی است؛ یعنی در تفسیر به گونه ای وارد می شدند که لطمه یا احیاناً توهینی به مذاهب دیگر نباشد. با این حال، بر اساس آموزه های اهل بیت و مبانی تشیع، حرکت می کردند. در آثار تفسیری حضرت امام رحمه الله، کوچک ترین توهینی نسبت به دیگران پیدا نمی شود؛ بلکه هر چه هست، دعوت به تقریب بین مذاهب و وحدت بین مسلمانان، بر اساس آیات قرآن است و هم جهادی است، به ویژه در دوران جنگ تحمیلی، ایشان خط مشی کشور را بر اساس آموزه های قرآن تعیین می کردند. در حقیقت تفسیر ایشان، کاربردی بود؛ یعنی آیات قرآن را بر اساس سه گرایش سیاسی، تقریبی و جهادی، در زندگی اجتماعی پیاده می کردند.

روش تفسیری حضرت امام رحمه الله چیست؟

روش تفسیری به نقلی و اجتهادی تقسیم می شود. و تفسیر اجتهادی، خود به اجتهادی معتبر و تفسیر به رأی تقسیم می شود. گاهی مفسر، قرآن را بر اساس قرائن عقلی و نقلی، تفسیر می کند، چنین تفسیری را تفسیر اجتهادی معتبر می گویند؛ یعنی اگر، روش تفسیر اجتهادی، بعد از مراجعه به قرائن عقلی و نقلی باشد، تفسیر اجتهادی معتبر و استنباط معتبر است؛ اما اگر بدون مراجعه و بدون توجه به قرائن عقلی و نقلی باشد، این تفسیر اجتهادی، تفسیر به رأی می شود. بنابراین، مطلق تفسیر به رأی، در مقابل تفسیر نقلی قرار نمی گیرد. تفسیر اجتهادی هم اقسامی دارد؛ تفسیر قرآن به قرآن، تفسیر عقلی و تفسیر علمی که جامع این ها، روش تفسیر اجتهادی جامع می شود.

امام رحمه الله، در تفاسیر خود، هم از تفسیر قرآن به قرآن، هم روایی، هم عقلی، هم اشاری؛ یعنی عرفانی و باطنی و گاهی هم از تفسیر علمی استفاده کردند. ایشان، چون به تفسیر اجتهادی کامل معتقد بودند، هر چند گرایش ایشان عرفانی بود، در بعضی از فرمایشات خود، صریحاً روش های دیگر را ناقص می دانستند؛ یعنی استفاده از یک روش تفسیری در کل قرآن را، ناقص می دانند، لذا در تفسیر سوره حمد می فرمایند: روش تفسیر عرفانی محیی الدین عربی و روش تفسیر علمی طنطاوی و تفسیر اجتماعی قطب، همه ناقصند. (۱)

ایشان، از تفسیر مجمع البیان، به عنوان یک تفسیر خوب یاد می کنند و می فرمایند: مثل مجمع البیان ما، که تفسیر خوبی است و جامع بین اقوال عامه و خاصه است. (۲)

ص: ۳۱

۱- (۱). ر. ک: همان، ص ۹۳-۹۴.

۲- (۲). همان، ص ۹۵.

ایشان، علی رغم این که سعی کرده اند از تمام روش ها استفاده کنند، با این حال از تفسیر به رأی، به شدت پرهیز کرده و مکرراً یادآوری کرده اند که روش تفسیر به رأی، انحرافی است و نباید از آن استفاده کرد.

امام، بر این باور بود که نباید در تفسیر قرآن کریم، فقط به ظاهر آن اکتفا کنیم، بلکه باید به باطن قرآن هم توجه کنیم. ایشان، در تفسیر سوره حمد، برای اثبات این ادعا که همه حمدها مختص خدا است، به آیات متعددی استدلال می کنند؛

از جمله آیه **اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۗ**

زیرا همه کمالات از آن خدا است، پس همه حمدها و ستایش ها، مخصوص خدا است. و آیه **وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ (۱)**.

امام، «بسم الله» هر سوره ای را مختص همان سوره می داند. ایشان در تفسیر روایی، مکرراً از روایات پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و ائمه اطهار علیهم السلام استفاده می کردند؛ مثلاً: در تفسیر آیه شریفه **إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ**، (۲) با اشاره به روایت امام باقر علیه السلام که فرمود: «ماییم امت وسط، و ماییم شهادای خدا بر خلق»، (۳) نتیجه می گیرند که مصداق کامل صراط مستقیم، راه اهل بیت علیهم السلام است.

و نیز در تفسیر آیه **وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَ لَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ ۗ** امام، با اشاره به معجزه ای از پیامبر اکرم که سنگریزه ها در دست مبارک ایشان، تسبیح گفتند، این گونه استدلال می کنند که: تسبیح موجودات لفظی است اگرچه طبق تصریح آیه، ما آن سخن را متوجه نمی شویم. (۴)

ص: ۳۲

۱- (۲) . انفال (۸) : ۱۷.

۲- (۳) . حمد (۱) : ۶.

۳- (۴) . تفسیر سوره حمد، ص ۷۲.

۴- (۶) . ر. ک: تفسیر سوره حمد، ص ۳۴.

نوآوری‌ها در علوم قرآن و تفسیر

(نشست علمی در جنبش نرم افزاری)

دکتر محمد علی رضایی اصفهانی

ش ۱۳۸۸

ص: ۳۳

فهرست

مقدمه ۳

محورهای نوآوری در عرصه پژوهش ۳

۱. نظریه پردازي در علوم قرآنی ۳

۱.۱. نظریه «بطن» ۴

۱.۲. نظریه «نسخ تمهیدی» ۵

۲. تحقیق در شیوه های نوین تفسیری ۶

۲.۱. کاربرد تکنیک های نوین فهم متن ۶

۲.۲. توجه به مباحث میان رشته ای ۷

۳. توجه به نظریه پردازي های قرآن ۷

۴. نگارش تفسیرهای ترتیبی و موضوعی ۸

۵. شیوه های نوین مطالعات قرآنی ۹

۶. شبهات قرآنی ۹

۷. مطالعات قرآنی مستشرقین ۹

۸. نگارش دایره‌المعارف تخصصی قرآن ۱۰

۹. ترجمه های قرآن با رویکردهای جدید ۱۰

محورهای نوآوری در عرصه آموزش ۱۰

۱. ایجاد حوزه های جدید مطالعاتی ۱۱

۲. ایجاد رشته هایی نو در زمینه مطالعات میان رشته ای ۱۱

۳. تاسیس مراکز و دانشگاه های بین المللی قرآنی ۱۱

محورهای نوآوری در عرصه تبلیغ و ترویج ۱۲

۱. تدوین مجلات و برنامه های علمی و تخصصی در حوزه مطالعات قرآنی ۱۲

ص: ۳۴

۲. روش های نوین تبلیغ ۱۲

۳. نمایشگاه های تخصصی در حوزه ترویج ۱۳

دو الزام در باب نوآوری ۱۳

۱. نگاه استراتژیک به مسائل (آینده نگری) ۱۳

۲. تولید علم در مباحث قرآنی ۱۴

ص: ۳۵

مقدمه

«تحول» و «نوآوری» همواره به عنوان یکی از نیازها و ضرورت های اصیل جامعه بشری مطرح بوده و به صورت های مختلف نمود پیدا کرده است. جمیع اختراعات و ابداعات بشر در حوزه های مختلف «معرفتی»، «صنعتی» و... همه و همه مرهون همین امر یعنی «ضرورت نوآوری» است.

این مهم در رشته علوم و معارف قرآنی نیز مخصوصاً در وضعیت کنونی کاملاً مشهود است. در حال حاضر رشته علوم قرآنی به معنای عام که شامل تفسیر نیز می شود، در محیط های علمی خصوصاً دانشگاهی دچار نوعی بن بست شده است. به جای آنکه تلاش ها در راستای طرح نظریه های جدید و ابتکاری و همچنین ایجاد فضاهای جدید برای تحقیقات در رشته علوم قرآنی صورت گیرد، عموماً به تاریخ علوم قرآنی پرداخته می شود. عمده فعالیت های صورت گرفته در این رشته مصروف رصد کردن نظریه هایی است که در این عرصه مطالعاتی ارائه شده است و این به معنای دور ماندن از ابداع نظریه های جدید و نوآورانه در مباحث مربوط به علوم و معارف قرآنی است.

در این وضعیت ضروری است برای خروج از بن بست موجود و زنده ماندن در دنیای معاصر، به دنبال کشف، طراحی و ساخت نظریه هایی بود که زمینه فعال سازی علوم قرآنی را در عرصه های مختلف معرفتی فراهم می سازند.

مقال حاضر برآنست تا محورهایی از علوم قرآنی را که نیازمند به تحول و نوآوری هستند در سه حوزه «پژوهش»، «آموزش» و «ترویج» مورد اشاره قرار دهد.

محورهای نوآوری در عرصه پژوهش

۱. نظریه پردازی در علوم قرآنی

اشاره

اولین محور پیشنهادی توجه کافی به نظریه پردازی های صورت گرفته در علوم قرآن است. از جمله پیشگامان این بحث، می توان از استاد معرفت یاد کرد. ایشان در حوزه علوم قرآن نظریه های مبتکرانه

ص: ۳۶

و ارزشمندی دارند که توجه به آنها می تواند در بسط و غنای معارف قرآنی فواید فراوانی داشته باشد. ذیلاً به دو مورد از آنها، به اختصار اشاره خواهد شد.

۱.۱ نظریه «بطن»

استاد معرفت در مقدمه کتاب «التفسیر الاثری الجامع» با استناد به حدیث شریف «

ما فی القرآن آیه الّا- وَ لَهَا ظَهْرٌ وَ بَطْنٌ» (۱) نظریه ای تحت عنوان «نظریه بطن» ارائه می دهند که حاصل آن عبارت است از اینکه آیات قرآن، ظاهر و باطنی دارند که معنای کلی و مراد واقعی آیه را باید از باطن قرآن بدست آورد. بدین معنا که بطن قرآن، مراد واقعی آیات قرآن است. مفسر می تواند بطن قرآن و مراد واقعی از آیات را از طریق قانون چهار مرحله ای ذیل، به دست آورد.

اولین مرحله آنست که «هدف اصلی» آیه را بدست آورد. در مرحله بعد، از خصوصیات غیر موثر در هدف اصلی آیه «الغاء خصوصیت» بکند. سومین مرحله آنکه «قاعده ای کلی» از آیه استنتاج کند. در نهایت و به عنوان چهارمین مرحله، به «تطبیق» قاعده کلی بر مصادیق جدید بپردازد.

در راستای مصادیقی نمودن بحث می توان به آیه شریفه (أَرْسَلْنَا مَعَنَا غَدًا يَزْنَعُ وَيَلْعَبُ) (۲) اشاره کرد. تطبیق چهار مرحله فوق بر آیه شریفه بدین صورت است که:

الف. هدف آیه هشدار دادن به پدران در مورد فرزندان است.

ب. الغاء خصوصیت نیز این گونه است که از خصوصیات فرعی آیه دست برداشته شود. مانند سرزمین فلسطین (کنعان)، خانواده یعقوب (علیه السلام) و زمان قصه.

ج. قاعده کلی بدست آمده از آیه آنست که هر پدری مراقب فرزند خود باشد که توطئه گران او را به بهانه هایی نظیر غذا و بازی و... از او جدا نسازند.

د. تطبیق آیه بر مصادیق جدید نیز بدین صورت است که هر پدری در هر عصری و مکانی باید مراقب فرزند خود باشد. بلکه می توان خصوصیت پدر بودن را نیز از آیه الغاء کرده و قائل شد که ملت ها مواظب استعداد های درخشان خود باشند.

با توجه به این نظریه تفسیری مفسر می تواند مطمئن شود که از مصداق آیه خارج نشده و در دام تفسیر به رأی گرفتار نشده است.

ص: ۳۷

٢٧٠، ح ٦.

٢- (٢). يوسف (١٢)، آية ١٢.

دومین نظریه استاد معرفت «نسخ تمهیدی» است. از این عنوان با عباراتی دیگر نظیر «نسخ مشروط» و یا «نسخ تدریجی» نیز یاد می شود و لازم به ذکر است که معنای آن متفاوت از نسخ مصطلح کتاب های علوم قرآنی است. او این نظریه را در کتاب «شبهات و ردود حول القرآن الکریم» مطرح کرده است.

مقصود وی از نسخ تمهیدی را می توان به این صورت توضیح داد که گاهی اوقات در جامعه سنت های غلطی وجود دارد که امکان ازاله و نسخ آنها به صورت دفعی وجود ندارد، به همین جهت باید به تدریج و مرحله به مرحله آنها را نسخ کرد. (۱) به عنوان نمونه قرآن درباره «شراب» در مرحله اول می فرماید:

(يَسْئَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِنَّهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا) (۲)

«درباره شراب و قمار از تو می پرسند، بگو: در آن دو مطلب هم، گناهی بزرگ و هم سودهایی برای مردم است، و گناه هر دو از سودشان بیشتر است.»

در مرحله دوم از تقارن شراب با نماز نهی می کند و می فرماید:

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ) (۳)

«ای کسانی که ایمان آورده اید در حال مستی به نماز نزدیک نشوید تا زمانی که بدانید چه می گوید»

در مرحله سوم می فرماید:

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ) (۴)

ص: ۳۸

۱- (۱). كذلك كان تغيير هذا النظام او محوه امراً يحتاج الى تدرج شديد و زمن طويل و.. وقد احتاج ابطال خمر الى بضع سنوات.. «همو، شبهات و ردود حول القرآن الکریم، قم، موسسه التمهدید، ۱۴۲۳ ق، صص ۱۷۴-۱۷۵.

۲- (۲). بقره (۲) آیه ۲۱۹

۳- (۳). نساء (۴) آیه ۴۳.

۴- (۴). مائده (۵) آیه ۹۰.

«ای اهل ایمان! جز این نیست که همه مایعات مست کننده و قمار و بت هایی که (برای پرستش) نصب شده و پاره چوب هایی که به آن تفأل زده می شود، پلید و از کارهای شیطان است؛ بنابراین از آنها دوری کنید تا (بر موانع راه سعادت) پیروز شوید.»

در مرحله نهایی شرع مقدس برخورد قاطع خود را در ارتباط با شراب جاری می کند و شراب خوار را محکوم و برای او حد مقرر می کند. استاد معرفت اشاره دارد که این یک نسخه است و چون در جامعه اسلامی آن روز بیان دفعی آن ممکن نبود، شارع مقدس به تدریج آن را بیان فرموده است.

ایشان در مورد برده داری و ضرب زنان و آیات صفح و قتال نیز قائل به نسخ مشروط بوده اند؛ یعنی در شرایطی این احکام جاری است و در شرایط دیگری جاری نیست.

فقدان این گونه نظریه پردازی ها در حوزه علوم قرآن باعث رکود در مباحث مربوط به آن شده است. اگر به عنوان نمونه دو نظریه مذکور در مباحث تفسیر و علوم قرآن بخوبی تنقیح و به کار گرفته شوند، منشأ تحول عظیمی خواهند بود که البته نشانه هایی از آغاز این تحول ظاهر شده است.

۲. تحقیق در شیوه های نوین تفسیری

اشاره

دومین محور پیشنهادی برای نوآوری در علوم قرآنی، تحقیق در شیوه های نوین تفسیری است. در این زمینه به دو مورد به صورت خلاصه اشاره خواهد شد.

۲.۱ کاربرد تکنیک های نوین فهم متن

روش مطالعاتی موجود در مباحث علوم قرآن و تفسیر، در زمره روش های سنتی قرار دارد. این در حالی است که مستشرقین و خاورشناسان از شیوه های جدیدی در این زمینه استفاده می کنند که می توان از آنها در علوم تفسیری و فهم متن نیز استفاده کرد.

به عنوان نمونه «محمد ارکون»^(۱) در مقاله ای تحت عنوان «نگرش های انتقادی معاصر و قرآن»^(۲) با استفاده از شیوه های نوینی هم چون «زبان شناسی»^(۳) و «نشانه شناسی»^(۴) سه شیوه «تحلیل تاریخی»، «روانشناختی»

ص: ۳۹

۱- (۱). متفکر و اسلام شناس برجسته الجزائری الأصل که مقیم فرانسه بود. (۲۰۱۰ _ ۱۹۲۸ م)

۲- (۲). Contemporary Critical Practices and Quran

۳- (۳). linguistics

۴- (۴). typology

و «جامعه‌شناختی» را برای پژوهش‌های قرآنی پیشنهاد می‌دهد.^(۱) هر چند نقدهای بسیاری به این قبیل روش‌های نو و جدید وجود دارد اما این به معنی نادیده گرفتن تلاش‌هایی نیست که در به دست آوردن آنها صورت گرفته است. توجه به این تکنیک‌ها زمینه‌های مناسبی را در تفسیر و تحقیق برای مفسرین فراهم می‌آورد و این امکان را فراهم می‌سازد که ضمن کشف نقاط ضعف آن شیوه‌ها از آنها به عنوان روش‌های جدیدی در تفسیر آیات قرآنی بهره‌جویند.

۲.۲ توجه به مباحث میان رشته‌ای

مباحث میان رشته‌ای زمینه‌های مناسبی را برای تحقیق مفسر در شیوه‌های نوین تفسیری فراهم می‌کند. در این زمینه نیز فعالیت‌هایی صورت گرفته که در قسمت «نوآوری در عرصه آموزش»، ذیل عنوان «ایجاد رشته‌های جدید در مباحث میان رشته‌ای» به آنها پرداخته خواهد شد.

۳. توجه به نظریه پردازی‌های قرآن

سومین محور پیشنهادی در راستای نوآوری، ژرف‌اندیشی در معارف و نظریه‌پردازی‌های قرآن است. مسلم است که قرآن در زمینه‌های مختلف علوم بویژه «علوم انسانی»، صاحب‌رای و نظر است. نظریه‌هایی که به علوم سمت و جهت خاصی می‌دهند. بدین جهت توجه و ژرف‌اندیشی درباره معارف قرآنی در زمینه‌های علوم مختلف، می‌تواند نوآوری‌هایی را در زمینه تفسیر به همراه داشته باشد. به عنوان نمونه هنگامی که قرآن در زمینه اقتصاد، از اقتصاد همراه با «عدالت» و «اقتصاد بدون ربا» سخن می‌راند، در واقع مسیر و اهداف خاصی را برای علم اقتصاد ترسیم می‌کند که لازم است برای توسعه و تعمیق علوم و معارف قرآنی به آنها توجه کافی شود.

از آنجا که در این زمینه‌ها کار جدی صورت نگرفته است، لازم است مفسرین و دانشمندان علوم قرآنی در سه حوزه «آسیب‌شناسی نظریه پردازی»، «روش‌شناسی نظریه پردازی» و «ارائه نظریات برآمده از قرآن در زمینه علوم مختلف» وارد شوند و با برطرف کردن آسیب‌های موجود در مسیر نظریه پردازی‌های قرآنی و بحث بر روش‌شناسی دست‌یابی به نظریات قرآنی در نهایت به نظریه‌های نوینی دست یابند که در مسیر علم و با استفاده از قرآن حاصل شده باشد. لازمه طی این مراحل نیز بازبینی فعالیت‌های انجام گرفته و برطرف کردن اشکالات آنها با رویکردهای صحیح و نوین است.

ص: ۴۰

۱- (۱). آرکون، محمد، نگرش‌های انتقادی معاصر و قرآن، مجله تخصصی قرآن پژوهی خاورشناسان، مترجم محمدجواد اسکندرلو، ش ۳، صص ۵-۹.

۴. نگارش تفسیرهای ترتیبی و موضوعی

نگارش تفسیرهای «ترتیبی» و «موضوعی» در مباحث میان رشته ای، محور دیگری است که در عرصه پژوهش می تواند نوآوری هایی را به همراه داشته باشد. تفسیر ترتیبی آن است که مفسّر، آیات هر سوره را به ترتیب چینش (مصحف یا به ترتیب نزول) تفسیر کند، (۱)

در تفسیر موضوعی، مفسر آیات مربوط به یک موضوع را گردآوری کرده و با استفاده از روش تفسیر قرآن به قرآن، آنها را قرینه تفسیر هم قرار می دهد و نظر نهایی قرآن را در آن موضوع روشن می سازد. (۲)

«بدست آوردن نظر نهایی قرآن در یک موضوع»، «پاسخگویی به نیازها و پرسش های جدید با استفاده از آیات قرآن»، «روشن شدن آیات متشابه»، «آگاهی از شرایط، علل و نتایج موضوع های مختلفی که در قرآن مطرح شده است»، «بدست آوردن اسرار و پیام های تازه قرآن از طریق انضمام آیات به یکدیگر»، «بدست آوردن تفسیری جامع در باره موضوعاتی همچون توحید، خداشناسی و...» همه از فوایدی هستند که می توان برای تفسیر موضوعی قرآن برشمرد. (۳)

از این نوع تفسیر می توان به برخی از تفاسیر مشهور اشاره کرد که عبارتند از: «منشور جاوید» (۴)، «پیام قرآن» (۵)، «معارف قرآن» (۶)، «تفسیر موضوعی قرآن مجید» (۷)، «گامی به سوی تفسیر موضوعی سوره های قرآن کریم» (۸)، «فرهنگ قرآنی» (۹)، «تفسیر الموضوعی للقرآن الکریم» (۱۰). بدیهی است که پی گیری این

ص: ۴۱

- ۱- (۱). محمدعلی رضایی، درسنامه روشها و گرایشهای تفسیری قرآن (منطق تفسیر قرآن)، قم، مرکز جهانی علوم اسلامی، چ اول، ۱۳۸۲، ص ۴۸۳.
- ۲- (۲). همان، صص ۴۸۳-۴۸۴.
- ۳- (۳). همان، ص ۴۸۶.
- ۴- (۴) سبحانی تبریزی، جعفر، «منشور جاوید»، قم، انتشارات امام صادق (علیه السلام).
- ۵- (۵). مکارم شیرازی، ناصر؛ پیام قرآن، قم، دارالکتب الاسلامیه (تا کنون بیش از ده جلد آن چاپ شده است).
- ۶- (۶). مصباح یزدی، محمدتقی، معارف قرآن (خداشناسی، انسان شناسی، کیهان شناسی)، قم، انتشارات موسسه امام خمینی، ۱۳۸۵. (سه جلد)
- ۷- (۷). جوادی آملی، عبدالله، تفسیر موضوعی قرآن کریم، قم، انتشارات اسراء، ۱۳۸۷.
- ۸- (۸). غزالی، محمد، گامی به سوی تفسیر موضوعی سوره های قرآن کریم، مترجم علی اصغر محمدی، تهران، انتشارات دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۷.
- ۹- (۹). هاشمی رفسنجانی، علی اکبر؛ فرهنگ قرآن، قم، انتشارات بوستان کتاب، ۱۳۸۸.
- ۱۰- (۱۰). اثر مربوط به سمیح عاطف الزین است که در دوازده جلد منتشر شده است.

فعالیت ها توسط قرآن پژوهان و محققین در عرصه علوم قرآنی می تواند منجر به نوآوری هایی در مطالعات قرآنی شود.

۵. شیوه های نوین مطالعات قرآنی

از دیگر محورهای پیشنهادی، تلاش در راستای ابداع، راه اندازی و ترویج شیوه های نوین مطالعات قرآنی است. در این راستا تلاش هایی در قالب «تفسیر مقارن بین شیعه و سنی»، «تفسیر تطبیقی» و «تفسیر تطبیقی بین قرآن و عهدین (عهد جدید و عهد قدیم)» و «تفسیر تطبیقی قرآن و اوستا» صورت گرفته است که با توجه به فوایدی که می تواند بر این گونه تحقیقات مترتب باشد، گسترش آنها ضروری است.

۶. شبهات قرآنی

شبهات و چالش های جدید فراروی علوم و معارف قرآنی که از طریق کتب، مقالات، سخنرانی ها، سایت های اینترنتی و... در حوزه های مختلف اجتماع پراکنده می شوند، محور و زمینه دیگری است که می طلبد مفسرین و محققین علوم قرآنی فعالیت های علمی خود را به آن سو متمایل کرده و با پرداختن به آنها، نوآوری هایی را در علوم قرآنی داشته باشند.

۷. مطالعات قرآنی مستشرقین

برای تحقق نوآوری در عرصه پژوهش ضروری است که «توجه به مطالعات قرآنی مستشرقین»، بخشی از فعالیت های محققین و قرآن پژوهان را به خود اختصاص دهد. مطالعات قرآنی مستشرقین در کنار انحرافات، کاستی ها و تحریفاتی که به همراه دارند، خواه از سر ستیز و کینه توزی با اسلام یا به جهت بی اطلاعی از معارف قرآن باشند، در بردارنده ایده ها و تحقیقات قابل توجهی در مسائل قرآنی است.

متأسفانه در این زمینه هم «حوزه» و هم «دانشگاه» دچار خلاءهای جدی ای است که می توان در این رابطه به فقدان رشته «قرآن و مستشرقین» در حوزه و دانشگاه اشاره کرد. این درحالی است که مهم ترین دایره المعارف قرآنی توسط مستشرقان نگارش شده است. این دایره المعارف در سالهای اخیر تحت عنوان «دایره المعارف قرآن»^(۱) متشکل از حدود ۷۵۰ مدخل در ۵ جلد، تدوین شده است که علاوه بر نکات علمی، حاوی شبهات فراوانی است.^(۲) بدین جهت ضروریست که محققین علوم قرآنی

ص: ۴۲

۱- (۱). Encyclopedia of Quran.

۲- (۲). برای آگاهی؛ ر. ک: محمدعلی رضایی اصفهانی، «بررسی دایره المعارف قرآن لایدن» مجله قرآن و مستشرقان، قم، مرکز تحقیقات قرآن کریم المهدی، شماره اول، زمستان ۱۳۸۵، صص ۴۳-۷۲.

در این زمینه ورود پیدا کنند و ضمن پاسخ به شبهات و ایرادات وارده، از نظریات موجود در آن بهره مند شوند.

۸. نگارش دایره المعارف تخصصی قرآن

از دیگر بایدهای تحقق نوآوری در عرصه پژوهش، تدوین و نگارش دایره المعارف های تخصصی قرآن کریم است. هر چند کارهایی توسط برخی نهادها، مانند دفتر تبلیغات انجام شده است، اما درعین حال لازم است ضمن برطرف کردن نقاط ضعف و تقویت نقاط قوت چنین دایره المعارف هایی، با تخصصی کردن موضوعات برای سطوح سنی مختلف، اقشار گوناگون جامعه و همچنین موضوعات متنوع، این تلاش ها گسترش یابد.

۹. ترجمه های قرآن با رویکردهای جدید

ترجمه قرآن یکی دیگر از زمینه هایی است که شدیداً به نوآوری نیاز دارد. در این زمینه باید با روش ها و رویکردهای جدید به ترجمه قرآن پرداخت؛ چرا که سطوح مختلف و حتی تخصص های گوناگون نیاز به ترجمه های متناسب با سطح و تخصص خود دارند. به عنوان نمونه نمی توان آیات مربوط به «کیهان شناسی» را برای یک «کیهان شناس» مانند یک فرد عادی ترجمه کرد. این درحالی است که عموم ترجمه هایی که در حال حاضر برای قرآن نوشته می شود، ترجمه هایی هستند که برای تمامی اقشار مختلف و بدون در نظر گرفتن تفاوت های آنان نوشته می شود.

ممکن است ترجمه آیات قرآن به صورت جمله به جمله یکسان باشد اما چنین شیوه ای از ترجمه چندان مورد استفاده قرار نخواهد گرفت. به همین جهت رویکردها و روش های مختلف در صنعت ترجمه برای دستیابی آسان تر به معارف قرآن لازم است.

محورهای نوآوری در عرصه آموزش

اشاره

«آموزش» دومین عرصه ای است که لازم است در راستای ایجاد نوآوری در علوم و معارف قرآنی، بر آن متمرکز شد. به طور کلی نظام آموزش قرآنی کشور چه به لحاظ شکلی و چه به لحاظ محتوایی ضعف ها و خلاءهایی دارد و لازم است با نگاهی علمی و فنی به آن رسیدگی و در مسیر پیشرفت و تکامل آن قدم برداشته شود.

در این قسمت از نوشتار همچون عرصه پژوهش به محورهایی اشاره خواهد شد که می توانند سر فصلی باشد برای تحول در عرصه آموزش.

۱. ایجاد حوزه های جدید مطالعاتی

اولین محور پیشنهادی در عرصه آموزش، ایجاد حوزه های مطالعاتی جدید و متناسب با پژوهش های انجام شده است. در این زمینه می توان به ایجاد رشته هایی در زمینه مطالعات تطبیقی قرآن و کتب مقدس و همچنین تفاسیر شیعه و سنی اشاره کرد. ایجاد چنین رشته هایی علاوه بر دارا بودن فواید علمی، زمینه کاهش و از بین بردن بسیاری از تعصبات، تهمت ها و توهماتی را که مذاهب نسبت به یکدیگر دارند، فراهم می کند.

۲. ایجاد رشته هایی نو در زمینه مطالعات میان رشته ای

دومین محور پیشنهادی برای ایجاد نوآوری در عرصه آموزش ایجاد رشته های جدید در زمینه مطالعات میان رشته ای است. در حال حاضر حدود ده رشته میان رشته ای در مباحث علوم قرآن تعریف شده است که پنج مورد آن در حال اجرا است. این ده رشته عبارتند از: «قرآن و علوم تربیتی»، «قرآن و مدیریت»، «قرآن و اقتصاد»، «قرآن و سیاست»، «قرآن و روان شناسی»، «قرآن و علوم اجتماعی»، «قرآن و حقوق»، «قرآن و تاریخ»، «قرآن و بهداشت و سلامت»، «قرآن و نجوم».

از آن جهت که مباحث میان رشته ای دارای قابلیت فراوان در زمینه تولید علم و جهت دهی به علوم انسانی و نظریه پردازی هستند، لازم است که توجه ویژه ای به آنها صورت گیرد. متأسفانه این قبیل مباحث نتوانسته اند جایگاهی درست در علوم و معارف قرآنی پیدا کنند و کمترین کار در این حوزه صورت گرفته شده است.

البته در این راستا فعالیت هایی به صورت اعم، در مراکز هم چون «موسسه امام خمینی (ره)»، «پژوهشگاه حوزه و دانشگاه»، «جامعه المصطفی العالمیه» صورت گرفته است که در جای خود ارزشمند و قابل تقدیر است، ولی نکته مهم این است که در بطن حوزه چنین کاری صورت نگرفته است. البته آنهایی که در این مراکز دست به چنین کارهایی زده اند، نیروهای حوزوی بوده اند ولی در نهاد و سازمان حوزه به این مسائل پرداخته نشده است.

۳. تاسیس مراکز و دانشگاه های بین المللی قرآنی

ایجاد «دانشگاه های بین المللی جامعه قرآنی» پیشنهاد دیگری است که می توان در این زمینه مطرح کرد. از آن جا که در زمینه تولید فراورده های علمی همواره باید محیط بین الملل به همراه شرایط و نیازهای آن در نظر گرفته شود، تاسیس مراکز با این هویت که نیازها و درخواست های بین المللی را پوشش دهد، ضروری به نظر می رسد. در حال حاضر دیگر کشورها چنین معارفی را به صورت نظام مند از

حوزه های علمی مطالبه می کنند و حوزه هم ناچار است که این قبیل مباحث را به صورت جدی، سامان مند و زیربنایی پیگیری کند.

این در حالی است که طبق بررسی های به عمل آمده، دانشگاه ها و مراکز علمی موجود نه از جهت کمیت، و نه از جهت کیفیت و تنوع رشته توان پاسخگویی به نیازهای موجود در زمینه مطالعات قرآنی را ندارند. به همین جهت لازم است که در این جهات مذکور (کمیت، کیفیت، تنوع رشته) تلاش مضاعف و سامان مندی در قالب تاسیس دانشگاه یا مرکز علمی بین المللی قرآنی در ایران بویژه در شهر قم صورت گیرد.

محورهای نوآوری در عرصه تبلیغ و ترویج

اشاره

«ترویج» و «تبلیغ» سومین عرصه ای است که می طلبد تلاش های نوآورانه محققین به آن سو جهت پیدا کنند. در این بخش از مقال به محورهایی که می توانند در عرصه تبلیغ، کانون تحول، نوآوری و ابتکار باشند، اشاره خواهد شد.

۱. تدوین مجلات و برنامه های علمی و تخصصی در حوزه مطالعات قرآنی

از جمله خلاءهایی که امروزه در عرصه مطالعات قرآنی و قرآن پژوهی احساس می شود، فقدان مجلات علمی _ تخصصی و علمی _ پژوهشی در صحنه مطبوعات و همچنین برنامه های تخصصی در صدا و سیما است. معمولاً برنامه های قرآنی تولید شده در صدا و سیما و همچنین مجلاتی که مربوط به علوم و معارف قرآنی هستند، مخاطب خود را عموم مردم قرار داده اند و از ورود به حوزه های تخصصی و علمی کناره گیری می کنند.

هر چند در این رابطه مراکزی همچون «مرکز ترجمه قرآن» و «مرکز تحقیقات قرآن کریم المهدی»^(۱) مجلاتی را به صورت تخصصی راه اندازی کرده اند، اما در عین حال عموم مجلات و برنامه های منتشر شده در صحنه اجتماع به مباحث عمومی اکتفا می کنند و مباحثی مانند «زبان قرآن»، «مباحث هرمنوتیک و قرآن»، «نشانه شناسی و قرآن» و... مورد بی توجهی قرار گرفته است.

۲. روش های نوین تبلیغ

بکارگیری ابزارها و روش های نوین در امر ترویج و تبلیغ معارف قرآنی محور دیگری است که می تواند آثار فراوانی به همراه داشته باشد. استفاده از روش ها و ابزارهای نوینی نظیر استفاده از «تلغن

ص: ۴۵

۱- (۱). این مرکز دو مجله دو فصلنامه ای تحت عنوان «قرآن و مستشرقان» و «قرآن و علم» راه اندازی کرده است.

همراه»، «اینترنت و فضای مجازی» و «ماهواره» و... در خیلی موارد راه رسیدن به اهداف را هموارتر و اجرایی تر می کنند.

به نظر می رسد جای استفاده از این قبیل شیوه ها در امر تبلیغ خالی است. هر چند در این زمینه نیز گام هایی برداشته شده است، ولی تا رسیدن به حالت مطلوب، فاصله زیادی را باید پیمود.

۳. نمایشگاه های تخصصی در حوزه ترویج

راه اندازی نمایشگاه های تخصصی، محور دیگری است که به نشر معارف و آموزه های قرآنی در سطوح تخصصی کمک می کند. در حال حاضر نمایشگاه هایی که برای قرآن برگزار می شود، جنبه عمومی دارند. این در حالی است که می توان در قالب فعالیت هایی نظیر «تولید انبوه فیلم و بازی های قرآنی»، «نشر کتاب های قرآنی با شیوه های جدید و متنوع»، «نگارش تفسیرهای موضوعی»، و همچنین «توجه به شیوه های کارآمد و نوآمد حفظ و قرائت قرآن با توجه به محتوا»، و... نمایشگاه هایی را به صورت تخصصی ایجاد کرد که برای متخصصین امر فایده بیشتری داشته باشد.

دو الزام در باب نوآوری

۱. نگاه استراتژیک به مسائل (آینده نگری)

به طور قطع نگاه به گذشته و بررسی آسیب شناسانه آن می تواند فوایدی برای مطالعات قرآنی به همراه داشته باشد. بر این اساس لازم است قرآن پژوهان چنین نگاهی را در مطالعات قرآنی خود داشته باشند، اما آنچه باید در باب نوآوری مورد توجه محققین علوم قرآنی قرار گیرد این است که علاوه بر نگاه به گذشته، نگاه خود را معطوف به آینده سازند. نگاه به آینده در آموزش و پژوهش برای ایجاد تحول و نوآوری لازم و ضروری است و فقدان آن باعث ابهام در اهداف و در نتیجه، اولویت های موجود در مسیر دست یابی به آن اهداف است. عدم آینده نگری باعث می شود خلاءها و حلقه های مفقود در نظام معرفتی کشف نشوند و استعداد های علمی هدر روند.

در سایه نگاه به آینده می توان مقتضیات و شرایط آینده را رصد کرد و برنامه های بلند مدتی برای دست یابی به اهداف، طراحی و تدوین کرد. در این صورت است که می توان خلاءهای معرفتی را کشف کرد و کاستی های هر حوزه را مورد تامل و تعمق و سپس بازسازی قرار داد.

بر این اساس پیشنهاد می شود با نگاهی استراتژیک به مسائل، برنامه ای بلند مدت، معقول و منسجم طراحی شود که در تدوین آن از مشارکت و همکاری صاحب نظران قرآنی و علمای حوزه علمیه استفاده گردد.

الزام دومی که در باب نوآوری در علوم قرآنی باید به آن اشاره کرد، مقوله «تولید علم» است. تولید علم را می توان در دو عرصه دنبال کرد. یکی نسبت به «تراث تفسیری» و دیگر نسبت به «نیازهای امروزی». توجه به تراث تفسیری در جای خود لازم و ضروری است. اما اگر بنا باشد که قرآن جایگاهی مطابق فرموده این روایت داشته باشد که «

يَجْرِي كَمَا تَجْرِي الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ»^(۱)، یعنی «قرآن به موازات حرکت خورشید و ماه؛ ساری و جاری است و زندگی انسانها را تا پایان دنیا روشن می سازد»، مسلم باید تحقیقات و فرآورده های علمی نیز تغییرات اساسی پیدا کنند. در این صورت است که باید در مباحث مختلف علمی، سیاسی، فرهنگی و... مبنای قرآنی خود را مشخص کرد و محصولاتی براساس منطق قرآنی تولید کرد. این درحالی است که در این زمینه خلاء جدی احساس می شود.

به عنوان نمونه در مباحث تربیتی عنوان صد روش تربیتی از قرآن استخراج شده که می توانند بسیاری از مشکلات و مسائل تربیتی را پاسخگو باشند، ولی درعین حال هیچ کتابی را نمی توان یافت که در مورد این روش ها بحث کرده باشد. این خود معضلی است که باید آن را از میان برداشت. مناسب ترین راه برای مدیریت این معضل و پرکردن خلاءهای موجود، تولید و راه اندازی مباحث میان رشته ای است.

به زعم نگارنده لازم است در راستای اقدامات نوآورانه در نظام آموزشی و پژوهشی حوزه، دو کار اساسی انجام پذیرد. اول آنکه از سوی معاونت پژوهش حمایت های جدی از این قبیل آثار و نهادهایی که متولی چنین آثاری هستند صورت گیرد و دیگر آنکه هویت حوزوی در این آثار برجسته و نمایان باشد. در این صورت حوزه می تواند با تولید فرآورده های قرآنی در عرصه های مختلف علمی (سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و...) در سطح بین الملل حضوری جدی داشته باشد.

این در حالی است که هم اکنون خیلی از مباحث به صورتی شخص محور پیش می رود. اشخاص و بزرگان حوزه امور را رصد می کنند و در مواقع حساس جهت دهی می کنند و بدینوسیله خیلی از مشکلات را حل می کنند. علی رغم اهمیت و ارزشمند بودن چنین اقداماتی، باید متذکر شد که چنین حرکت هایی، نیاز امروزی حوزه را برآورده نمی سازند و حوزه در این جا نیاز به کارهای اساسی و زیربنایی دارد. و این امکان پذیر نیست مگر با تولید علمی که از گذرگاه مباحث میان رشته ای بدست می آید. از این معبر است که فارغ التحصیلان رشته تفسیر و معارف قرآنی می توانند در دپارتمانهای

ص: ۴۷

علوم مختلفی نظیر اقتصاد، علوم تربیتی و... حضور پیدا کنند و با ادبیات همان علوم حرف هایی را بر اساس قرآن بزنند که هم مخاطب بفهمد و هم بتواند عمل کند.

ص: ۴۸

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند؟

سوره زمر / ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ. ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفاً علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب «مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱. بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)
۲. تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی
۳. جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه، تبلت ها، رایانه ها و ...
۴. سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو
۵. گسترش فرهنگ عمومی مطالعه
۶. زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱. عمل بر مبنای مجوز های قانونی
۲. ارتباط با مراکز هم سو
۳. پرهیز از موازی کاری

۴. صرفا ارائه محتوای علمی

۵. ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱. چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲. برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳. تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴. تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵. ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶. تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷. راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸. طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹. برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰. برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

JAVA.۱

ANDROID.۲

EPUB.۳

CHM.۴

PDF.۵

HTML.۶

CHM.۷

GHB.۸

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

ANDROID.۱

IOS.۲

WINDOWS PHONE.۳

WINDOWS.۴

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

در پایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می
نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آواده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک ۱۲۹/۳۴ - طبقه
اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۰۲۱ - ۸۸۳۱۸۷۲۲

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

